**НІЖИНСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра аграрної економіки

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Методичні рекомендації

**для самостійної роботи студентів ОКР «Бакалавр»
економічних напрямів підготовки**

Ніжин – 2013

УДК 658(073)
Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів ОКР «Бакалавр» економічних напрямів підготовки з дисципліни «Економіка сільського господарства»/ Н.В.Потопальська. — Ніжин: НАТІ, 2013.- с

Подано стислу характеристику основних проблем, які повинен з′ясувати студент при вивченні кожної теми, завдання для практичних робіт, тести для самоконтролю.

У к л а д а ч: Н.В. Потопальська

Р е ц е н з е н т: Буняк Н.М., кандидат економічних наук, директор ДП «Носівська СДС»

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри аграрної економіки,
Протокол № від 2013 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Ніжинського агротехнічного інституту НУБіП УКРАЇНИ,
Протокол № від 2013 р.

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів ОКР «Бакалавр» економічних напрямів підготовки / Н.В. Потопальська — Ніжин : НАТІ, 2013.- с.

Мета методичних рекомендацій - надати допомогу студентам по організації самостійної роботи з дисципліни «Економіка сільського господарства» і тим самим спрямувати їх на формування у них вміння самостійно мислити, робити розрахунки, аналізувати, давати оцінку, аргументувати свої відповіді. Організація роботи з дисципліни повинна бути спрямована на створення необхідних умов для самостійного здобуття знань, підвищення якості самоосвіти.

Дана розробка включає провідні проблеми тем, літературу, електронні носії інформації, завдання для практичних робіт, тестові завдання.

Метою вивчення курсу є формування у студентів сучасного економічного мислення і системи спеціальних знань про галузеві особливості сільського господарства, специфіку дії об'єктивних економічних законів, базові поняття щодо функціонування і розвитку окремих галузей сільського господарства, показники, що характеризують рівень їх розвитку.

Даний курс покликаний допомогти студентам оволодіти теоретичними і практичними основами функціонування аграрних підприємств, ознайомитися з методикою оцінки і аналізу ефективності виробництва окремих видів продукції, розширити знання студентів щодо дії ринкового механізму в аграрній сфері економіки.

У результаті опанування навчальним матеріалом студент повинен знати ресурсний потенціал сільського господарства і його складові, основні закономірності розвитку економіки сільського господарства, виробничо-економічні характеристики галузей сільського господарства, шляхи підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Студент повинен вміти визначати економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, аналізувати та робити висновки основних тенденцій розвитку сільськогосподарського виробництва, обґрунтовувати заходи щодо підвищення ефективності виробництва.

МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»

Ключові терміни: економіка сільського господарства, агропромислове виробництво, предмет вивчення, методи дослідження, економічні показники, економічні закони

План лекції:

1. Сільське господарство в системі агропромислового виробництва та його народногосподарське значення.

2. Предмет і завдання дисципліни «Економіка сільського господарства».

3. Теоретичні основи і методи дослідження дисципліни «Економіка сільського господарства».

Зміст основних питань:

1. Сільське господарство в системі агропромислового виробництва та його народногосподарське значення

При вивченні даної теми слід зважити на те, що сьогодні сільськогосподарське і агропромислове виробництво (АПВ) України в цілому перебувають у центрі суспільної уваги, оскільки зростають ціни на продовольство.Такі явища викликають у населення України велику стурбованість і загострюють соціальну напруженість. Регулювання цих проблем покладено на аграрну політику держави, що є складовою економічної політики України загалом.

Для економіки України АПВ - надзвичайно важлива ланка, що значною мірою визначає соціально-економічний стан суспільства та продовольчу безпеку держави. Тут зайнята п'ята частина працівників усіх галузей, зосереджена майже чверть виробничих фондів і виробляється близько 75% товарів народного споживання. Частка сільського населення становить 32%, сільськогосподарських працівників - 12%, основних фондів - 11%, валової доданої вартості - 17% у відповідних загальноекономічних показниках.

Найбільше багатство країни - земельний фонд, який становить 41,9 млн. га сільськогосподарських угідь, з них -33,1 млн. га орні землі.

Наявний виробничий потенціал дозволяє забезпечити населення продовольством, а переробну промисловість - сировиною й експортувати значні обсяги продукції.

Нарощування обсягів виробництва рослинницької продукції здійснюватиметься шляхом впровадження у виробництво грунтозахисних систем землеробства, вдосконалення структури посівних площ, розвитку селекції та насінництва,

застосування енергозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Для забезпечення проектного рівня виробництва продукції тваринництва потрібно здійснювати заходи щодо стабілізації поголів'я худоби та птиці, вдосконалення зооветеринарного обслуговування, впровадження сучасних технологій утримання тварин, підвищення рівня селекційної роботи.

У системі заходів, спрямованих на стабілізацію АПВ та подальший його розвиток, важлива роль відводиться залученню та раціональному використанню іноземних інвестицій.

В інвестуванні агропромислового комплексу України провідну роль відіграють США, ФРН, Нідерланди, Великобританія та інші країни.

Приклади спільного господарювання значної кількості західних інвесторів в Україні підтверджують можливість ефективної роботи на українському ринку.

Серед іноземних фірм-інвесторів агропромислового комплексу, які успішно займаються підприємництвом в Україні «Монсанто», «Каргілл», «Кейс» (США); «Даймлер-Бенц», Головний кооператив «Райффайзен», «Янке» (ФРН); «Ілта Холдинг С. А.» (Швейцарія) та багато інших.

Але загальний обсяг іноземних інвестицій в АПК України все ще недостатній. Проте, агропромисловий комплекс України має стійкі та стабільні передумови для досягнення високої ефективності іноземних інвестицій: родючі грунти, достатньо розвинута транспортна інфраструктура, географічне розташування, сприятливі для сільського господарства кліматичні умови, наявність кваліфікованої робочої сили.

Отже, у цілому, АПК України має гарні тенденції розвитку на майбутнє. Проте, є проблеми АПК України:

- *впровадження багатоукладної системи господарювання;*
- *застосування ефективних систем землекористування;*
- *впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур;*
- *розвиток вітчизняного виробництва сучасних сільськогосподарських машин, зокрема, засобів малої механізації;*
- *розширення виробництва добрив, гербіцидів тощо;*
- *запровадження комплексних агрохімічних та лісових меліорацій;*
- *розвиток виробничої та соціальної інфраструктури для підйому сільської місцевості;*
- *державна підтримка АПВ через переорієнтацію кредитно-фінансової, податкової і цінової політики на підтримку сільськогосподарського виробника.*

2. Предмет і завдання дисципліни «Економіка сільського господарства»

Економіка сільського господарства *–це наука, яка вивчає виробничі відносини і досліджує дію об'єктивних економічних законів і форми їх прояву на рівні*

сільського господарства, враховуючи особливості аграрного виробництва, а також закономірності розвитку окремих його галузей.

Якщо виробничі відносини відповідають характеру і рівню розвитку продуктивних сил, то вони стимулюють НТП і підвищують ефективність сільськогосподарського виробництва. Сукупність цих та інших виробничих відносин складає економічну структуру аграрного виробництва і є формою розвитку його продуктивних сил.

Необхідність раціонального використання ресурсів як важливої умови збільшення виробництва товарів, обгрунтування можливостей кращого використання наявного виробничого потенціалу аграрних підприємств в умовах ринкових відносин - важливий сегмент предмета дослідження цієї науки.

Економічна структура сільськогосподарського виробництва – це система виробничих відносин у сільському господарстві, яка включає:

- *відносини між державою і сільським господарством з питань забезпечення засобами виробництва, проблем реалізації сільськогосподарської продукції, ціноутворення, фінансування, кредитування;*
- *відносини між сільським господарством і іншими галузями АПК з питань забезпечення сировиною, засобами виробництва, надання агросервісних послуг;*
- *відносини між самими сільськогосподарськими виробниками;*
- *внутрішні відносини аграрних підприємств між виробничими підрозділами (внутрішньогосподарські) та між керівництвом і працівниками (з питань оплати праці, розподілу прибутку, забезпечення соціальних умов і т. д.).*

Економіка сільського господарства є основою розробки аграрної політики держави та конкретних заходів розвитку сільськогосподарської галузі.

Головними завданнями економіки сільського господарства є:

- *досягнення максимально можливого задоволення потреб при наявних обмежених ресурсах;*
- *обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності с.г. та його окремих галузей, покращення використання земельних, матеріальних і трудових ресурсів;*
- *обґрунтування шляхів інтенсивного і екологічно безпечного розвитку с.г.;*
- *економічне обґрунтування необхідності нових форм господарювання та агропромислової інтеграції;*
- *удосконалення грошових відносин та ціноутворення;*
- *вирішення проблеми продовольчої безпеки країни та ін.*

3. Теоретичні основи і методи дослідження дисципліни «Економіка сільського господарства»

Метод науки - це сукупність засобів, способів і прийомів вивчення природних і суспільних явищ.

В економічній науці метод визначає зміст і послідовність наукових досліджень. Економіка сільського господарства використовує загальні та спеціальні методи дослідження.

Загальним методом пізнання економічних наук є діалектика.

Діалектичний підхід передбачає вивчення явищ, фактів в їх тісному зв'язку і взаємозв'язку, в постійному розвитку від нижчого до вищого, в переході кількості до нової якості і, зрештою, в єдності і боротьбі протилежностей.

Загальні методи дослідження: індукція і дедукція, аналіз і синтез, метод абстракції та ін.

Всі науки, у т.ч. й економічні, є емпіричними, такими, що базуються на достовірних фактах. Тому на першому етапі діяльності (дослідження) економісти використовують індуктивний метод.

Індукція – метод, який передбачає збирання, систематизація фактів, їх аналіз і узагальнення, виведення економічних теорій, узагальнень, розробка методик рекомендацій, що причетні до проблеми, яка вимагає вирішення.

При цьому не можна користуватися випадковими, сумнівними, поодинокими фактами. Адже неможливо зробити узагальнення, сформулювати економічні принципи, вивчити закономірності, не спираючись при цьому на масові типові і достовірні факти (явища), тобто на практику. Лише вона виступає критерієм істини, правильності і обгрунтованості економічної політики).

Індукція йде від окремого (часткового) до загального, в результаті чого викристалізовується все спільне, що є характерним для даних фактів (явищ), їх економічна поведінка, закономірності розвитку.

Дедукція - це метод, який передбачає вирішення проблеми не зі збирання фактів, а з теоретичного, абстрактного осмислення її, спираючись при цьому на логіку мислення, випадкові спостереження, інтуїцію (абстрактне осмислення проблеми, гіпотеза, пошук фактів для підтвердження чи спростування гіпотези). В результаті формулюється гіпотеза, що надає дослідницькій роботі цілеспрямованості і логіки здійснення через пошук, вивчення і систематизацію фактів, які підтверджують, чи навпаки, спростовують її. У процесі такого пошуку висунуті гіпотези уточнюються і за умови підтвердження їх стрижневих ідей фактами, практикою стають економічними теоріями, які виявляють загальні принципи економічної поведінки.

Індуктивний і дедуктивний (гіпотетичний) методи доповнюють один одного. Результати їх застосування - теорії, економічні принципи й узагальнення, методики, рекомендації — використовуються для вироблення економічної політики.

Економічна політика являє собою сукупність конкретних заходів, механізмів, важелів, що безпосередньо спрямовані на вирішення економічної проблеми.

Аналіз – це метод, який передбачає вивчення економічних явищ шляхом розбиття їх на окремі частини, детальне вивчення і дослідження кожної частини окремо і на основі цього формулювання певних узагальнень.

Специфічні методи дослідження: економіко-статистичний, монографічний, розрахунково-конструктивний, балансовий, нормативний, економіко-математичний, експериментальний, абстрактно-логічний.

Економіко-статистичний метод застосовується при вивченні масових явищ, процесів, фактів і виявленні тенденцій і закономірностей їхнього розвитку. Він також дає змогу встановити кількісний вплив окремих факторів на досліджуваний результат, виявити головні чинники, що зумовили зміни в перебігу економічних процесів.

Монографічний метод використовується для всебічного й глибокого вивчення окремих явищ, процесів, та виявленна причинно-наслідкових зв'язків їхнього розвитку. Він є незамінним при детальному дослідженні окремих спостережень, вибраних як об'єкт спеціального дослідження.

Розрахунково-конструктивний метод широко застосовують при прогнозуванні і плануванні виробництва й економічних процесів розвитку. Він передбачає розробку кількох варіантів вирішення певної економічної проблеми, їхню оцінку з наступним вибором найкращого з них. Цей метод включає багато прийомів, що забезпечують відносну точність економічних прогнозів і планових показників.

Балансовий метод використовується при плануванні і аналізі економіки на різних рівнях з метою встановлення пропорційності в її розвитоку і своєчасного виявлення диспропорцій у ході досягнення поставленої мети. За його допомогою оцінюються темпи і пропорції відтворення на підприємствах, галузях.

Нормативний метод передбачає розробку різних економічних нормативів витрат матеріальних ресурсів, праці, капіталовкладень, що використовуються при плануванні і прогнозуванні виробництва, аналізі його фактичного стану.

Економіко-математичний метод застосовується при оптимізації виробництва в цілому, а також окремих складових агрегованих систем, при прогнозуванні важливих параметрів економічного розвитку і кількісній оцінці впливу тих або інших факторів на результат за наявності кореляційних зв’язків і взаємозалежностей.

Експериментальний метод передбачає постановку експериментів, що розглядаються як практичний крок до перевірки теоретично осмислених проблем. Експерименти повинні базуватися на точних розрахунках і реальних передбаченнях. Функція експериментів - підтвердити правильність теоретичних розробок, уточнити їх або ж спростувати.

Абстрактно-логічний метод використовується на всіх стадіях вирішення економічних проблем. За його допомогою формулюються категорії, поняття, економічні теорії і гіпотези, висновки та рекомендації. Це основний духовній

інструмент дослідника. Адже в економіці неможливо скористатися тим науковим інструментарієм (прилади, реактиви та ін.), який широко застосовується в природничих науках. Тут на перший план виступає абстракція і логіка мислення.
Вивчення економіки потребує системного підходу. А це вимагає комплексного використання всіх методів економічних досліджень.
Економічні показники - це інформаційний носій певних кількісних та якісних характеристик економічних явищ та процесів. На основі аналізу рівня таких показників, їх динаміки та взаємозв'язку робляться відповідні узагальнення, висновки ,обгрунтовуються рекомендації, здійснюється оцінка стану економіки підприємства чи її окремих сторін, виявляються невикористані резерви господарської діяльності, приймаються виважені управлінські рішення.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:
1. Яке значення сільськогосподарської галузі для економіки країни?
2. Які завдання сільського господарства на сучасному етапі?
3. Як пов'язана галузь сільського господарства з іншими галузями економіки?
4. Які особливості сільського господарства, що відрізняють його від інших галузей економіки?
5. Що є предметом вивчення дисципліни «Економіка сільського господарства»?
6. У чому суть діалектичного підходу в економічних дослідженнях?
7. Які є специфічні методи економічних досліджень?

ТЕМА 2. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Ключові терміни: роздержавлення, аграрна політика, інвестування, власність, багатоукладність економіки, форми господарювання.

План лекції:
1. Аграрні перетворення в Україні.
2. Форми власності та форми господарювання на селі.

Зміст основних питань:

1. Аграрні перетворення в Україні
Аграрний потенціал України є одним з найпотужнішим у світі, але використовується він неефективно, за темпами розвитку значно відстає від провідних країн. Основними причинами є низький рівень його інвестування.
В українській економіці попит на інвестиції значно перевищує їх пропозицію, що в ринкових умовах призводить до їх високої вартості. Так, позичкові інвестиції (банківський, комерційний кредити, лізинг) сьогодні переважно

невигідні для сільського господарства, оскільки у більшості випадків вони короткострокові та надзвичайно дорогі. Виходячи з обмеженості внутрішніх ресурсів, найбільш привабливим джерелом ресурсного забезпечення сільського господарства можуть бути іноземні інвестиції. Проте відсутність життєздатних виробничих механізмів поряд з низьким рівнем ліквідності більшої частини підприємств аграрного сектора створюють значні перешкоди для цього.

Головними причинами зниження інвестування АПВ є:

- *скорочення власних інвестицій товаровиробників внаслідок різкого погіршення їх фінансового стану та знецінення інвестиційних ресурсів в умовах інфляції;*
- *зменшення обсягів прямої державної інвестиційної підтримки, яке не було компенсовано за рахунок власних і залучених джерел фінансування; різке погіршення умов отримування кредитів, розміри відсотків по яких перевищують рівень беззбитковості кредитів;*
- *криза фінансово-кредитної банківської системи; зростання неплатежів, порушення господарських зв'язків, руйнування матеріально-технічного постачання, поглиблення диспаритету цін тощо.*

Найбільш успішними регіонами у залученні іноземних інвестицій в сільське господарство є Донецька (12,4%), Київська (11%), Дніпропетровська (9%) та Одеська (6,2%) області. Основним джерелом фінансування інвестицій у харчову промисловість є власні кошти підприємств (головним чином, амортизаційні відрахування, оскільки прибутковість галузі залишається низькою).

Необхідно створити систему іпотечного кредитування галузі, реформувати систему матеріально-технічного забезпечення, запровадити сучасну систему оцінки якості безпеки продукції та експортну стратегію сільськогосподарської продукції.

У структурі сільськогосподарського виробництва виділяють дві складові - рослинництво і тваринництво. Рослинництво, в свою чергу, об'єднує такі галузі як рільництво (за напрямами культур: зернові, технічні, картопля, овочі, баштанні, кормові культури), плодівництво, виноградарство, квітництво, луківництво. Тваринництво об'єднує такі галузі: скотарство, свинарство, вівчарство, козівництво, птахівництво, хутрове звірництво, ставкове рибництво, конярство, кролівництво, бджільництво, шовківництво.

Для оцінки стану, вивчення існуючих тенденцій у розвитку сільськогосподарського виробництва залучають такі основні показники:

- *кількість діючих сільськогосподарських підприємств, в тому числі за окремими організаційно-правовими формами господарювання;*
- *питома вага підприємств сільського господарства за окремими організаційно-правовими формами господарювання в загальній кількості діючих підприємств;*

- *загальний обсяг продукції сільського господарства, в тому числі продукції рослинництва та тваринництва;*
- *питома вага обсягу продукції сільського господарства (в тому числі продукції рослинництва та тваринництва) підприємств за окремими організаційно-правовими формами господарювання;*
- *обсяг продукції сільського господарства, що приходиться на одного жителя;*
- *загальна площа сільськогосподарських угідь, використання цієї площі під окремими культурами, урожайність, валовий збір сільськогосподарських культур;*
- *показники, що характеризують результати економічної діяльності: доходи, витрати, собівартість продукції, продуктивність праці тощо.*

2. Форми власності та форми господарювання на селі

Співвідношення у розвитку окремих галузей сільського господарства постійно змінюються в залежності від змін в організації суспільного виробництва під впливом трансформації державного управління та змін у державній політиці. Незважаючи на еволюційний характер розвитку сільського господарства, ця галузь матеріального виробництва завжди була провідною сферою виробничої діяльності незважаючи на суттєві зміни в системі державного управління. Принциповою особливістю сільського господарства є безпосередня залежність його розвитку від природних умов.

Згідно з Земельним Кодексом України в Україні існують такі форми власності на землю: державна, комунальна, приватна.

У результаті роздержавлення державних та колективних господарств виникли нові організаційно-правові форми господарювання. Були створені фермерські господарства, господарські товариства, господарства, що засновані на орендних формах використання землі. Самостійного розвитку набуло особисте селянське господарство. Селяни стали власниками землі, мають право вільного вибору форм господарювання. Створення нових господарських структур надало можливість поєднати індивідуальні, сімейні та колективні форми організації праці.

Широкого розповсюдження набуло фермерство. Законом України «Про фермерське господарство» (2003 р.) визначено, що фермерське господарство є форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства.

Оренда землі - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Оренда землі оформляється

договором, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк. Орендна плата може справлятися у грошовій, натуральній та відробітковій (надання послуг орендодавцю) формах. Сторони можуть передбачити в договорі оренди поєднання різних форм орендної плати.

Значення нового змісту набуває особисте селянське господарство, яке не відноситься до такої форми діяльності, як підприємницька. До особистого селянського господарства належить господарська діяльність, яка проводиться фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають. Метою такої діяльності є задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням особистого майна. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах порядку встановленого нормативно-правовими умовами господарювання.

Узагальнюючі показники, що характеризують стан розвитку сільського господарства в цілому в Україні та на території окремих регіонів - це загальна вартість сільськогосподарської продукції та продукція сільського господарства на одну особу. Загальну вартість сільськогосподарської продукції визначають як суму обсягу продукції рослинництва і тваринництва, виражених у грошовому вимірі. Грошовий вираз продукції сільського господарства відкриває можливості для визначення загальних результатів діяльності підприємств сільського господарства, для оцінки ефективності цієї діяльності на території окремих регіонів, а також в часі, порівнюючи досягнуті результати за певний часовий період.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Сформулюйте основні напрями аграрної політики на сучасному етапі.
2. У чому суть кооперації як форми розвитку продуктивних сил?
3. Як відбувалося становлення і розвиток форм власності в Україні?
4. Що таке багатоукладність економіки та яка її роль у розвитку сільського господарства України?
5. Які ви заєте нові форми господарювання на сучасному етапі?
6. У чому суть приватно-орендних сільськогосподарських підприємств?
7. Яку роль відіграють особисті підсобні господарства в період переходу до ринкових відносин?

ТЕМА 3. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключові терміни: ресурси підприємства, потенціал, матеріальні, трудові, фінансові ресурси, ефект, ефективність використання, ресурсовіддача, рентабельність.

План лекції:
1. Поняття про ресурсний потенціал підприємства та його складові.
2. Особливості ресурсного потенціалу сільського господарства.
3. Економічна ефективність використання ресурсного потенціалу сільського господарства.

Зміст основних питань:

1. Поняття про ресурсний потенціал підприємства та його складові

Вивчення теми слід почати із виявлення суті поняття ресурсний потенціал.

Ресурсний потенціал підприємства — це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, включаючи здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства.

Необхідно звернути увагу на те, що економічні можливості підприємства не можуть визначатися тільки наявністю перелічених ресурсів. У підприємстві обов'язково мають бути кадри робітників, які здатні привести в дію ці ресурси, забезпечити їх ефективне використання.

Ресурсний потенціал підприємства можна охарактеризувати чотирма основними критеріями:

1) реальними можливостями підприємства в тій чи іншій сфері діяльності (включаючи і нереалізовані можливості);

2) обсягом ресурсів як залучених, так і тільки підготовлених до використання у виробництві;

3) здатністю кадрів (менеджерів) використовувати ресурси, вміння розпоряджатися ресурсами підприємства;

4) формою підприємництва та відповідною організаційною структурою підприємництва.

Склад ресурсного потенціалу:

- **Матеріальні ресурси** — це ресурси в натурально-речовинній формі, які використовуються у виробничій (господарській) діяльності підприємства. До їх складу входять основні фонди та частина оборотних фондів.

Основні фонди — це матеріально-речові цінності підприємства, які використовуються або призначені як засоби праці.

За класичною економічною теорією засобами праці є «річ або комплекс речей», які людина поміщає між собою та предметом праці для впливу на предмет праці та створення умов для виробничої діяльності.
До основних фондів відносять будівлі, технічні споруди, обладнання, транспортні засоби та ін.
Не всі матеріальні цінності відносяться до основних фондів, а тільки ті, що мають термін служби більше 1 року і не менше певної вартісної межі.
Інші особливі ознаки: основні фонди фізично зношуються, морально старіють, втрачаючи свою споживну вартість у зв'язку з появою нових, більш досконалих, або меншої вартості видів обладнання, машин та ін.
Особливий характер поповнення зносу, а саме - через механізм регулярної амортизації та віднесення суми амортизаційних відрахувань на поточні витрати підприємства та включення їх в собівартість продукції (робіт, послуг).
Частина оборотних фондів входить до складу матеріальних ресурсів. Це є малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальний матеріал, паливо, електроенергія та ін.

- **Нематеріальні ресурси** — об’єкти промислової та інтелектуальної власності, здатні приносити користь тривалий час: гудвил, ноу-хау, база знань, база даних, патент, винахід та ін.
- **Трудові ресурси підприємства** — чисельність працівників, зайнятих на підприємстві, та тих, хто входить до його складу за основною та допоміжною діяльністю.
- **Фінансові ресурси** — сукупність грошових прибутків та надходжень, які знаходяться в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов’язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та для стимулювання робітників.

Фінансові ресурси дуже важливі як вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, забезпечують процес виробництва, є неодмінною умовою безупинності процесу виробництва. Зверніть увагу на те, що в теперішній час, маючи достатню наявність на підприємстві основних фондів та кадрів, підприємства іноді не здатні працювати, тому що не мають необхідної суми готівкових грошових коштів (фінансових ресурсів).

2. Особливості ресурсного потенціалу сільського господарства

Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на основі органічної єдності таких чинників, як земля, трудові та матеріальні ресурси нематеріальні, фінансові ресурси. Недостатнє забезпечення підприємства бодай одним із вказаних ресурсів ускладнює процес його виробничої діяльності, гальмує досягнення конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції. Питання забезпечення сільськогосподарського виробництва ресурсами завжди було актуальним.

Реформування аграрного сектора економіки України та створення нових організаційно-правових форм господарювання негативно вплинули на показники розвитку сільськогосподарських підприємств, особливо на забезпечення ресурсами.

Отже, реформаційні перетворення в аграрному секторі зумовили певні позитивні зміни в організації сільськогосподарського виробництва, зокрема змінили статус усіх складових ресурсного потенціалу, проте очікуваних результатів не дали. Кризова ситуація в АПК та в економіці України загалом спричиняє руйнування ресурсного потенціалу.

Сьогодні необхідне здійснення певних організаційно-економічних змін у діяльності аграрних підприємств та процесах формування і використання ресурсів, які б сприяли забезпеченню продовольчої безпеки держави, розвитку сільських територій та досягненню цілей діяльності окремих виробничих структур. При цьому ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних ресурсів (земельних, матеріально-технічних та людського капіталу), які можуть використовуватись не тільки у виробничому процесі, але й у фінансовій, соціальній та інших сферах діяльності господарства. Проблема ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств ускладнюється тим, що через ряд причин, серед яких економічна криза в АПК, нестабільність цінового механізму та фінансової політики держави, аграрний сектор не є інвестиційно привабливою сферою. Оновлення матеріально-технічної бази відбувається на незадовільному рівні. Як результат, зменшується можливість інтенсифікації виробництва, недотримуються строки виконання сільськогосподарських робіт, знижуються показники валового збору і відповідно рентабельність агроформувань.

3. Економічна ефективність використання ресурсного потенціалу сільського господарства

Загальним для всіх видів ресурсів є питання про ефективність їх використання. Встановлено певного методичного підходу в оцінці ефективності використання ресурсів.

Головне полягає в тому, що для оцінки ефективності того чи іншого виду ресурсів корисний результат діяльності підприємства порівнюється з витратами на отримання цього корисного результату.

Якщо йдеться про матеріальні ресурси, то витрати — це середня вартість матеріальних витрат за період, який досліджується; якщо йдеться про трудові ресурси, то витрати — це фонд оплати праці та ін.

Корисний результат від діяльності підприємства та одночасно від використання ресурсів називають ефектом. Основними показниками господарської діяльності, які називають ефектом, є: вартість валової продукції підприємства, вартість товарної продукції підприємства, чистий доход. прибуток.

Порівняння цих показників із розміром ресурсів, які використовуються, дає показник ефективність використання ресурсів.
Таким чином, ефект — це корисний результат діяльності підприємства. Враховуючи специфіку діяльності ряду підприємств, ефект підрозділяють на економічний та соціальний.
Економічна ефективність становить собою порівняння економічного ефекту з витратами на його отримання. При цьому можуть бути використаними два види показників:
1) Екон.ефективність= ефект(результат)/витрати.
2) Екон.ефективність= витрати/ефект(результат).
Перший вид показників називають прямими, другий - зворотними.
Прямі показники характеризують величину економічного ефекту, отриманого на одиницю витрат, тобто віддачу витрат (фондовіддача, ресурсовіддача та ін.). Другий вид показників відображає величину витрат, необхідних для отримання одиниці економічного ефекту, тобто витратомісткість (фондомісткість продукції, що виробляється, ресурсомісткість та ін.).
Показники ефективності використання ресурсного потенціалу в цілому та його окремих складових частин широко використовуються для оцінки ефективності функціонування будь-якого підприємства, ефективності його господарської діяльності та ін.
З метою покращання ситуації доцільно створити машинно-технічні об'єднання, кооперативи з оптимально укомплектованим складом виробничих засобів, що дадуть змогу раціонально використовувати ресурси підприємства, а також забезпечать ефективне виробництво в цілому.

План семінарського заняття:
1. Ресурсний потенціал сільського господарства як економічна категорія.
2. Методика грошової оцінки виробничих ресурсів та сукупного ресурсного потенціалу.
3. Показники економічної ефективності використання виробничих ресурсів у сільському господарстві та його галузях.
4. Основні напрями підвищення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу.

Література:
1. Боровик В.В. Резерви підвищення ефективності використання ресурсів у сільськогосподарському виробництві за допомогою моделювання // Актуальні проблеми економіки, 2005р. №10. с. 41-44.
2. Волк І. Ф. Фінансові ресурси підприємства: економічна суть та ефективність управління // Держава і регіони, 2006р. №6. с. 339-344.
3. Гуткевич С. О. Управління економічними ресурсами підприємства // Актуальні проблеми економіки, 2009р. №7. с. 99-105.

4. Шаманська О. І. Стратегічне планування інноваційної діяльності в системі ресурсного потенціалу підприємства // Актуальні проблеми економіки, 2009р. №6. с. 165–169.
5. Садовніков О. А. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами в умовах міжнародних і національних стандартів // Аудитор України. 2008р. №10. с. 20-27.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:
1. Назвіть основні складові ресурсного потенціалу сільського господарства.
2. Що входить до виробничих ресурсів сільського господарства?
3. Які особливості оцінки галузевого ресурсного потенціалу?
4. Що таке ресурсозабезпеченість?
5. За якими показниками визначається економічна ефективність використання ресурсного потенціалу сільського господарства?
6. Поясність економічний зміст ресурсовіддачі та ресурсомісткості.
7. Які основні напрями підвищення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу?

ТЕМА 4. РОЗМІЩЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключові терміни: суспільний поділ праці, розміщення виробництва, спеціалізація, спеціалізовані зони, ресурси, самозабезпечення районів

План лекції:
1. Розміщення сільського господарства як форма суспільного поділу праці.
2. Фактори і принципи розміщення сільського господарства.

Зміст основних питань:
1. Розміщення сільського господарства як форма суспільного поділу праці
Розміщення сільськогосподарського виробництва органічно поєднується з його спеціалізацією. Вони є формою суспільного поділу праці і перебувають в постійному взаємозв’язку та взаємозумовленості.
Розміщення характеризує кількісний бік суспільного поділу праці і вказує, які види продукції, в якому розмірі й на яких площах виробляються на тій чи іншій території (зоні, області, районі, мікрозоні, окремій виробничій одиниці). **Спеціалізація** відбиває якісний бік суспільного поділу праці і вказує, виробництво яких саме видів продукції є переважаючим на даній території. Це ефективна форма організації сільського господарства, яка дає можливість зосередити виробництво певних видів продукції на окремих територіях і підприємствах і одержати завдяки цьому кращих результатів господарської діяльності.

Економічний стан підприємств і регіонів значною, а інколи вирішальною мірою залежить від вибору галузей сільського господарства і їх поєднання.

2. Фактори і принципи розміщення сільського господарства

На розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва впливає ряд факторів - *природно-кліматичні, економічні, біологічні і соціальні*. Одним з найважливіших є природно-кліматичний фактор. Типи грунтів, температурний режим, кількість опадів найістотніше впливають на розміщення сільськогосподарських культур і спеціалізацію виробництва. Результатом такого впливу є формування на території окремих держав, в тому числі й в Україні, природних зон, які мають чітку спеціалізацію на виробництві певних видів продукції.

В умовах ринку чільне місце займає *фактор (принцип) економічних переваг*. Підприємства, регіони і навіть країни зосереджують зусилля на виробництві тих видів продукції, які забезпечують максимальну економічну вигоду або мінімальні економічні втрати порівняно з іншими видами діяльності. Важливим фактором розміщення і спеціалізації є *наявність ринків збуту сільськогосподарської продукції.* Підприємствам вигідно збільшувати виробництво тих її видів, на які є сталий попит. Саме під впливом цього фактора навколо великих міст та індустріальних центрів сформувалися в свій час приміські зони з овоче- і картопле-молочним напрямом. *Забезпеченість трудовими ресурсами,* їх кваліфікація нерідко виступає як обмежувальний фактор для розвитку певних галузей сільськогосподарського виробництва, і насамперед тих, які є трудомісткими за нинішнього рівня механізації виробничих процесів. В умовах України до таких галузей належать овочівництво і баштанництво, льонарство, хмелярство, садівництво, виробництво цукрових буряків.

План семінарського заняття:

1 Наукові основи та принципи розміщення сільського господарства.

2 Формування спеціалізованих зон виробництва сільськогосподарської продукції.

3 Завдання подальшого вдосконалення розміщення сільського господарства та підвищення його ефективності.

Література:

Навчально - методичні матеріали з дисципліни

Основна література:

1. Економіка сільського господарства. Навчальний посібник. Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та інш.; за ред. Збарського В.К., К.: Каравела. 2009. - 264с.

2. В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. Економіка підприємства. – «Каравела»- Київ. 2008.
3. Економіка сільського господарства. Навчальний посібник. Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та інш.; за ред. Збарського В.К. і В.І. Мацибори. К.: «Каравела». 2012. - 280с.
4. П.П. Руснак та інші. Економіка підприємства.- Біла Церква. -БДАУ, 2003.

Додаткова література:

5. В.Г.Андрійчук. Економіка аграрних підприємств. Підручник. КНЕУ.- Київ. 2004.
6. Економіка аграрного підприємства. За ред. С.І.Михайлова. – К.: Укр. Центр дух. Культури, 2004.
7. Гончарова Н.Н. Інноватизація АПК на засадах реконверсійної технології //Формування ринкових відносин в Україні. – 2010.- №2. – с.50-55.
8. Мельник Ю.Н. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 і шляхи забезпечення інноваційного розвитку // Економіка АПК. – 2009.- №1. – с.3-15.
9. Притула Н.М. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку агропромислового комплексу // Держава та регіони. – 2009. - №3. – с.142-148.
10. Саблук П. Сучасний стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України // Економіка України. – 2008. - №12. с.4-18.
11. Офіційний веб-сайт Держкомстату України - www.ukrstat.gov.ua.
12. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України - www.kmu.gov.ua.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Що таке суспільний поділ праці?
2. Які ви знаєте показники розміщення сільськогосподарського виробництва?
3. Які фактори впливають на розміщення сільського господарства?
4. Назвіть основні принципи розміщення сільського господарства?
5. Поясніть зміст поняття «самозабезпечення регіонів» України ?
6. Назвіть показники економічної ефективності розміщення сільського господарства?
7. Які основні принципи формування економічних районів?
8. Які структурні зрушення відбулися в Україні в розміщенні сільськогосподарського виробництва?
9. Які завдання по подальшому вдосконаленню розміщення сільського господарства України?

МОДУЛЬ 2

ТЕМА 5. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

Ключові терміни: зернове господарство, посівна площа, урожайність, валовий збір, структура посівів, інтенсивні технології

План лекції:
1. Значення зернової галузі для економіки України.
2. Розміщення і розвиток виробництва зерна.
3. Економічна ефективність виробництва зерна.

Зміст основних питань:
1. Значення зернової галузі для економіки України
Виробництво с.г. культур характеризується такими показниками: посівна площа, урожайність, валовий збір.
Зернова галузь є основою сільського господарства України та впливає на добробут населення держави. Зернове господарство формує продовольчий фонд і постачає фуражне зерно тваринництву, є базою для галузей переробної промисловості, створює резервні державні запаси зерна і дає продукцію на експорт.
Україна належить до країн із значними обсягами виробництва зерна. Хоч вона і виробляє зерна значно менше, ніж найбільші виробники у світі (Китай, США, Індія, Росія), та в Європі вона поступається лише Франції.
Як показують розрахунки фахівців, потрібно його виробляти не менш як 1 т на душу населення, щоб країна могла повністю задовольнити свої потреби в зерні, тобто збирати щорічно не менше 50 млн. т. Протягом останнього десятиліття валовий збір зернових культур виріс з 38-42 млн. т в 2001-2005 рр. до 46-60 млн. т в 2008-2013 рр. У 2013 році валовий збір зернових склав близько 60 млн. тон в основному за рахунок збільшення врожаю кукурудзи до 26-29 млн. т. На сьогодні найбільшу конкурентоспроможність на світовому ринку має зерно з Росії, Румунії, і України.

*Джерело: ДП «Держзовнішінформ»

Для нашої країни хліб і хлібопродукти є основою харчування. За останні роки споживання хлібних продуктів на душу населення зросло і перевищує норму (101 кг). У раціоні харчування мешканця нашої країни хліб і картопля становлять 46%, у той час як v американця — 22%. Після економічної кризи 2008-2009 рр. аграрний сектор України, незважаючи на уповільнення, а подекуди й падіння виробництва в інших галузях, продовжував демонструвати досить впевнені темпи зростання.

У цілому продовольчим зерном ми забезпечуємо свої потреби, але не вистачає якісного зерна, сильної і твердої пшениці, круп'яних культур.

2. Розміщення і розвиток виробництва зерна

Зернове господарство розміщене у відповідності з особливостями природно-економічних зон майже по всій території України, але найбільша питома вага посівних площ під зерновими у Степовій зоні. Тут виробляється найбільш якісне зерно.

Рівень розвитку зернового господарства визначається обсягами виробництва, що в свою чергу зумовлено розмірами посівних площ, їх структурою та урожайністю. Вища питома вага високоврожайних культур у структурі посівних площ та вищий рівень урожайності дають змогу навіть за меншої площі посіву одержати значно більший валовий збір. Високий рівень прибутковості в зерновій галузі (у 2010-2013 рр. рентабельність виробництва зерна склала 14-

26%) дає підстави сподіватись на вихід сільського господарства на новий якісний рівень розвитку.

Зернове господарство є основною базою, що формує зернопродуктовий підкомплекс АПК. До його складу входить: вирощування зерна, його заготівля, зберігання; ряд галузей харчової промисловості, що переробляють і використовують перероблену зернову продукцію (борошномельна, хлібопекарська, макаронна, кондитерська, виробництво харчових концентратів, спиртова, крохмале-патокова та пивоварна); селекція і насінництво зернових культур, виробництво засобів виробництва, що забезпечують його функціонування; інфраструктура, що обслуговує цей підкомплекс.

3. Економічна ефективність виробництва зерна

Показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва:

- урожайність;
- собівартість 1 ц;
- затрати праці на 1 ц;
- ціна реалізації 1 ц;
- маса прибутку на 1 ц та на 1 га посіву;
- рівень рентабельності виробництва та ін.

Завдання для практичної роботи:

На основі вихідних даних аграрних підприємств розрахувати (за приведеним зразком) показники ефективності виробництва зерна, проаналізувати їх та зробити відповідні висновки.

Показники	Одиниця виміру	Зерно
Вихідні дані СТОВ «Нива» за 201_р.:		
Посівна площа	га	1305
Виробничі витрати, всього	тис. грн.	4765,9
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год	32,8
Валовий збір	ц	36410
Реалізовано	ц	31274
Виручка від реалізації	тис. грн.	6193,1
Ефективність виробництва зерна:		
Урожайність	ц/га	
Виробничі витрати на 1 га	грн.	

Трудомісткість виробництва:		
На 1 ц	л-год	
На 1 га посіву	л-год	
Собівартість 1 ц	грн.	
Виручка на 1 га	грн.	
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.	
Прибуток на 1 ц	грн.	
Рівень рентабельності	%	

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. За якими показниками визначають стан розвитку зернової галузі в Україні?
2. Яке значення має виробництво зерна для нашої країни?
3. Які фактори впливають на розміщення зернового виробництва по території країни?
4. Назвіть показники економічної ефективності виробництва зерна.
5. Проаналізуйте основні канали реалізації зерна в Україні.
6. Які фактори впливають на рівень та структуру собівартості виробництва зерна?
7. Назвіть основні шляхи збільшення виробництва зерна і підвищення його ефективності.
8. У чому суть інтенсифікації виробництва в зерновій галузі?

ТЕМА 6. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР

Ключові терміни: урожайність, затрати праці, собівартість, технологія вирощування, інтенсивні технології, первинний обробіток, якість продукції

План лекції:

1. Технічні культури та їхнє народногосподарське значення.
2. Економіка виробництва льону-довгунця і конопель.
3. Економіка виробництва цукрових буряків.
4. Економіка виробництва олійних культур.

Зміст основних питань:

1. Технічні культури та їх народногосподарське значення

Технічні культури - це велика група с. г. культур, продукція вирощування яких є сировиною для легкої, харчової та інших видів переробної промисловості. В Україні вирощують понад 30 технічних культур.

За характером використання їх поділяють на дві основні групи: *прядивні та харчові.*

Прядивні – це бавовник, льон, коноплі, джут, кенаф та інші, що дають волокно для виробництва тканини.

Харчові (в т.ч. олійні) - цукрові буряки, соняшник, соя, рижій, ріпак, рицина, гірчиця та інші, продукцію яких використовують як сировину для харчової промисловості.

Крім цих основних груп виділяють також ефіроолійні (троянда, лаванда, коріандр, м'ята та ін.); лікарські (ромашка, валер'яна, наперстянка) рослини; алкалоїдні (тютюн, махорку, хміль та інші).

У процесі вирощування та переробки технічних культур поряд з основною продукцією (волокном, маслами, цукром, ароматичними речовинами) одержують побічну продукцію (стебла, гичку) та відходи промислової переробки (жом, мелясу, макуху та ін.), що використовують як корм для худоби.

Україна - одна з провідних держав з виробництва технічних культур. У загальній їхній посівній площі (близько 5,0 тис. га) найбільшу питому вагу має соняшник (70%), цукрові буряки (15%) і льон-довгунець (1,0%). Решту (14%) становлять ріпак, соя, рицина, хміль, тютюн, ефіроолійні та лікарські рослини.

Розміщення посівів технічних культур в Україні склалося відповідно до зональних природно-економічних умов. Так, господарства Полісся і Карпат спеціалізуються на вирощуванні льону-довгунцю; Лісостепу - цукрових буряків, соняшнику, ріпаку озимого; північного і центрального Степу - соняшнику; південного Степу - рицини; передгірних і гірських районів Криму - ефіроолійних культур і тютюну. Така сама закономірність спостерігається і в розміщенні підприємств переробної промисловості. На Поліссі розташовані льонозаводи, в Лісостепу - цукрові, у північному та центральному Степу - олійні заводи, що дає змогу скоротити строки та відстані перевезень сировини до місць переробки, зменшити втрати при перевезенні та зберіганні, підвищити ефективність виробництва кінцевого продукту.

Для сільськогосподарських підприємств технічні культури, як правило, є високодохідною та прибутковою продукцією.

Продукцію технічних культур широко застосовують для харчування (цукор, олія), виготовлення одягу та інших виробів (фарби, мастила), у парфумерії (ефіроолійні). Відходи переробки (жом, макуху) використовують для годівлі тварин.

2. Економіка виробництва льону-довгунця і конопель

Значення: Основною продукцією прядивних культур є волокно, яке використовують для виготовлення тканин, брезенту, канатів, шпагату. З насіння цих культур виробляють олію. Макуха, що залишається після виробництва олії, - корм для худоби. Кострицю використовують для виготовлення паперу та ізоляційних плиток. З 1 тони льоноволокна можна виготовити понад 2,5 тисяч

метрів тонкого полотна. З насіння льону виробляють олію, яку використовують у харчуванні, медицині, лакофарбовій, паперовій промисловості, для виготовлення синтетичного каучуку, лінолеуму. Побічним продуктом є макуха – концентрований корм для тварин, в 1 кг якого є 1,15 к.од. і 285 г перетравного протеїну.

Розміщення: Райони посіву льону-довгунця – зона Полісся (Житомирська, Чернігівська, Волинська, Львівська, Рівненська, Сумська). За роки реформ посівні площі льону зменшились в 10 разів і складають близько 20 тис. га.

Урожайність: Урожайність льоноволокна – 6,2 ц/га, у кращих господарствах 8-10 ц/га волокна і 6-7 ц/га насіння льону. Льон завжди був економічно вигідною культурою. Ця культура вимоглива щодо агротехніки. Кращими попередниками для неї є багаторічні трави, удобрена картопля, люпин і озима пшениця.

Висушену після обробки солому називають **трестою**, вихід її становить 75-78% від маси соломи.

Ефективність: Льон-довгунець є одночасно і прядивною і олійною культурою і дає декілька видів продукції: насіння, солому, тресту, волокно. Це зумовлює багатостадійність технології його виробництва.

На ефективність виробництва впливає якість різних видів продукції льону, яку визначають за номерами, (чим вищий номер, тим краще) і реалізують за диференційованими цінами.

Показники якості волокна: міцність, довжина, еластичність, блиск, а також (вологість, чистота, колір, мякість).

Головними напрямами збільшення виробництва продукції льонарства та його ефективності є:

- підвищення рівня інтенсивності галузі;
- впровадження інтенсивних технологій вирощування, збирання та переробки.

Інтенсивна технологія вирощування льону передбачає:

- правильне його розміщення в сівозміні, попередниками для нього є озимі та ярі зернові і зернобобові;
- підбір насіння таких сортів, які стійкі проти вилягання, шкідників і хвороб;
- застосування міндобрив на основі науково-обгрунтованих норм: для одержання 10 ц волокна з 1 га посіву під льон слід вносити 10-12 ц/га міндобрив. Органіку не вносять, щоб льон не вилягав, не погіршив якість.

3. Економіка виробництва цукрових буряків

Цукрові буряки – одна з основних технічних культур в нашій країні. З них виробляють цукор, вміст якого становить від 16 до 20% (при переробці на заводах вихід цукру 12-15%).

Значення: за врожайності 300-350 ц/га господарства одержують близько 65 ц к.од. з 1 га, що еквівалентно врожайності ячменю понад 40 ц/га.

- це потужне джерело надходження грошових ресурсів і зміцнення економіки бурякосійних господарств і цукрових заводів;
- забезпечує потреби населення не лише в цукрі, а й робочі місця на селі;
- фактор поповнення державного бюджету (в народі цукор назвали «білим золотом»);
- буряки - надійний попередник у сівозміні, оскільки потребує значних мінеральних і органічних добрив. Дефекат цукрових заводів (як побічний продукт) широко використовується для нейтралізації кислотності грунтів;
- це складова кормової бази для тваринництва (гичка соковитий корм, жом і меляса згодовуються в свіжому (консервованому) вигляді, а також використовуються під час виробництва комбікормів).

Корені можна переробляти, згодовувати у свіжому вигляді, подрібнювати та сушити. Гичка буряків може згодовуватись у свіжому вигляді, силосуватись або гранулюватись і сушитись. Від переробки коренів одержують цукрокристалічний сироп, жом, мелясу, вапно фільтроване. Жом згодовують у свіжому вигляді, силосують або сушать. З меляси виробляють лимонну кислоту, спирт, гліцерин, дріжджі, добавки до корму і для силосування зелених коренів. Сировинну базу формують, виходячи із оптимальної тривалості роботи цукрових заводів – 80 діб. З 1 га виробляють 35-40 ц цукру (при урожайності 400 ц/га—вихід цукру до 60 ц/га), одержують 100-120 ц гички, 20-25 ц сухого жому і 10-12 ц меляси.

Із всього світового виробництва цукру на цукрові буряки припадає 40%. Але виробництво цукрових буряків скоротилось на 70%, а цукру на 80%. Цукор із тростини у 1,5 рази дешевший, але менш якісний.

Розміщення: Основні райони посіву цукрових буряків: Вінницька, Хмельницька, Черкаська, Полтавська, Тернопільська, Київська, Харківська, Сумська. Розміщення виробництва цукрових буряків визначається в основному їх вимогами щодо грунтово-кліматичних умов. Це вимоглива культура, яка потребує родючих грунтів, задовільного зволоження та оптимального режиму температури. В Україні через нестачу сировини половина заводів зупинила свою діяльність, зв’язки даного комплексу розбалансовані.

Урожайність: Урожайність коренів - 250-300 ц/га.

Організація виробництва: Це економічно вигідна культура, рентабельна. Поліпшення якості цукрових буряків виражається у підвищенні вмісту цукру в їх коренях.

Основними виробничими процесами на вирощуванні цукрових буряків є оранка, боронування і культивація грунту, коткування і шлейфування, внесення добрив, сівба, догляд за посівами та збирання.

Особливості бурякоцукрового підкомплексу:

- чітко виражена сезонність виробництва, отже, потреба переробки коренів за один виробничий цикл, до того ж у стислі строки (передчасна переробка чи затягування переробки веде до втрати цукру);

- малотранспортабельність сировини (корені містять 75-80% води, що зумовлює посіви культури поблизу цукрових заводів);
- високоматеріаломістка галузь – у сільському господарстві - витрати на насіння, добрива, засоби захисту від бур'янів і шкідників, паливно- мастильні матеріали, експлуатацію техніки, а на цукрових заводах — на переробку коренів і виробництво цукру (водо-, тепло-, енерговитрати).

Бурякоцукрова вертикаль своєю суттю вирішує широке коло соціально-економічних завдань. Від її розвитку залежить існування ряду виробництв: лимонна, молочна і глютамінова кислоти, дріжджі, етиловий спирт, здійснюватися відгодівля великої рогатої худоби.

Значний ефект може забезпечити своєчасність переробки цукрових буряків. Так, середньодобові втрати маси коренів у вересні- листопаді становлят 0,13-0,17%, у січні - 0,5%. При переробці коренів, що містять 18% цукру, чистота дифузійного соку становить 90%, втрати цукру у виробництві - 3,75%, вихід меляси - 5,6%, цукру - 14,25%; якщо ж на переробку надходять корені з вмістом цукру 14%, то ці якісні показники становлять відповідно: 84; 4,63; 7,3 і 9.37%. При цьому вміст цукру в мелясі зростає з 2,85 до 3,73%. Практикою доведено, що втрати цукрових буряків на полі при роботі бортоукладачів становлять 0,5%, а на кагатному полі цукрових заводів при затягуванні строків переробки вони досягають 0,8%.

Інтенсивна технологія: ресурсоенергозберігаюча: За даними Інституту цукрових буряків, енергетичні витрати на цю технологію у 1,3 раза менші (за рахунок використання комбінованих агрегатів, скорочення числа операцій та енергоносіїв) порівняно з відомою українською інтенсивною технологією. Так, якщо за українською технологією ріст врожайності з 200 до 350 ц/га коефіцієнт енергетичної ефективності (як відношення енергетичного еквівалента продукції до енергетичних витрат) збільшується на 68%, то за ресурсоенергозбережувальних технологій - 98%.

Показники ефективності виробництва буряків: урожайність, вихід цукру з 1 га посіву, затрати праці на одиницю продукції, собівартість 1 ц продукції, ціна реалізації й рівень рентабельності виробництва.

Основним напрямом підвищення економічної ефективності буряківництва є послідовна інтенсифікація галузі.

Напрям використання цукрових буряків традиційний - виробництво цукру для наповнення внутрішнього аграрно-продовольчого ринку відповідно до попиту споживачів. Його ємність із урахуванням підвищення купівельної спроможності споживачів і формування страхового фонду в межах 20-25% має становити 2,2-2,4 млн. т.

Стабільність соціально-економічного розвитку цукробурякового виробництва може бути досягнута лише шляхом застосування комбінованої моделі залучення інвестицій, мобілізації внутрішніх джерел кожного підприємства, регіону.

Під час виробництва цукрових буряків із урожайністю 250 ц/га витрата палива на одну тонну 4,5 л, а при 600 ц/га - лише 3,2 л, тобто на кожному гектарі економія пального становить 78 л.

Отже, *врожайність істотно впливає на собівартість, рентабельність продукції, коефіцієнт використання технічних засобів і менше - на затрати праці.*

На рівні господарства факторами ефективності галузі буряківництва є:

- запровадження спеціалізованої сівозміни. Цукрові буряки мають повертатись на попереднє місце в сівозміні не раніше, ніж через 4-5. При цьому в сівозміну на повний вегетаційний період не слід включати такі культури, як гірчиця, ріпак та соняшник;
- застосування інтенсивної технології вирощування цукрових буряків на основі використання насіння високої якості, механізмів, сучасних засобів захисту рослин, системи внесення органічних і мінеральних добрив і чітке виконання технологічних операцій в часі та за агротехнічними правилами. Невідповідність співвідношення поживних речовин за елементами живлення не тільки не підвищує урожайність культури, а й негативно виливає на розвиток рослин, знижуючи їх продуктивність і якість продукції, призводить до погіршення родючості грунтів.

4. Економіка виробництва олійних культур

Значення:Соняшник - основна олійна культура в нашій країні. У складі всіх олійних культур він займає 70% посівної площі і 85% валового збору. На соняшникову олію припадає близько 98% загального виробництва в Україні. У багатьох аграрних підприємствах соняшник забезпечує 40-60% прибутку від рослинництва. Вживають олію соняшникову безпосередньо в їжу, під час виробництва маргарину, консервів, кондитерських виробів. Нижчі її сорти застосовують під час виготовлення оліфи, фарби, лаків, мила, стеарину, лінолеуму тощо.

Під час переробки насіння соняшнику на олію як побічну продукцію одержують близько 33% макухи, в якій міститься 33-35% білка, 5-7% жиру, багато мінеральних солей і вітамінів. Кошики соняшнику, вихід яких дорівнює 56-60% врожаю насіння, після обмолоту згодовують великій рогатій худобі та вівцям. За поживністю вони прирівнюються до сіна. Лузга насіння соняшнику, вихід якої становить 16-22% маси насіння, є сировиною для виробництва етилового спирту, кормових дріжджів та фурфуролу, що використовується для виробництва пластичних мас, штучних волокон та іншої продукції.

Соняшник, крім того, є джерелом одержання високопоживних кормів. Зелену масу його в суміші з бобовими, кукурудзою застосовують для годівлі великої рогатої худоби, а також для силосування. З 1 га посіву соняшнику за врожайності 20 ц/га можна одержати до 10 ц олії, 8 ц шроту або макухи, 12 ц сухих кошиків,4 ц лузги, 35-40 кг меду.

Ринок насіння соняшнику

Україна має достатні умови для насичення внутрішнього продовольчого ринку продукцією олієпродуктового підкомплекеу та її експорту в економічно доцільних для товаровиробників і держави параметрах. Зокрема, потреба вітчизняного ринку може забезпечуватись переробкою 700-800 тис. т соняшникового. Останніми роками наша країна стала лідером серед основних світових виробників та експортерів соняшнику (Росія, Аргентина).

На сучасному етапі галузь функціонує на екстенсивній основі, тобто шляхом розширення посівних площ при динамічному спаді урожайності (від 16,5 до 9,3 ц/га), тобто в «до ринковий» період урожайність знаходилась на рівні середньої світової близько 16 ц/га, зараз - нижча на 30-40%. Низька продуктивність соняшнику зумовлена незадовільним матеріально-технічним забезпеченням виробників у поєднанні з несприятливими погодними умовами, поширенням культури (через досить високу в попередні роки її прибутковість) у регіони без достатнього для неї агрокліматичного потенціалу, порушенням сівозмін тощо.

Головним суб'єктом ринку соняшникового насіння є господарства суспільного сектору.

Для підвищення ефективності вирощування соняшнику необхідним є врахування товаровиробниками таких факторів:

- удосконалення регіонального розміщення посівів цієї культури, виходячи з її ботанічних і біологічних особливостей, вимог до умов (насамперед гідротермічного режиму), технологій вирощування, підбору сортів, застосування відповідних засобів захисту тощо в конкретних ареалах та економічних показників - урожайності, собівартості, на основі яких обчислюється сукупний бал ефективності виробництва (процентне відношення індексу урожайності до індексу собівартості);
- неухильне додержання вимог чергування посівів соняшнику в полях сівозміни;
- застосування інтенсивних технологій вирощування і збирання з метою зниження витрат на одиницю продукції, впровадження високоврожайних сортів з високим вмістом олії гібридів;
- залучення необхідних для розвитку галузі коштів і матеріальних ресурсів (техніки, добрив, насіння, гербіцидів) шляхом пошуку потенційних інвесторів і кредиторів;
- інтегрування в агропромислові та кооперовані формування з метою вирішення проблем виробництва.

Щодо розбудови сучасних виробництв енергії саме з поновлюваних джерел, зокрема біопалива, шодо якого Україна має унікальні можливості га колосальні перспективи. *За оцінками експертів, річна потреба нашої країни у світлих нафтопродуктах становить близько 12 млн. тонн. Розрахунки свідчать, що за певних умов нам достатньо 6 млн. га (близько 20% ріллі) для виробництва*

такої кількості біопалива, що дозволить забезпечити цю потребу, навіть якщо використовувати його у чистому вигляді.

Завдання для практичної роботи:
На основі вихідних даних аграрних підприємств розрахувати за приведеним зразком показники ефективності виробництва окремих видів технічних культур, проаналізувати їх та зробити висновки.

Показники	Одиниця виміру	цукрові буряки	ріпак озимий
Вихідні дані СТОВ «Прогрес» за 201_ р.:			
Зібрана площа	га	180	520
Виробничі витрати, всього	тис. грн.	1018,44	1383,2
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год	25,83	4,16
Валове виробництво	ц	36900	10400
Реалізовано	ц	36900	10400
Виручка від реалізації	тис. грн.	1014,75	3224
Ефективність виробництва продукції:			
Урожайність	ц/га		
Виробничі витрати на 1 га	грн.		
Трудомісткість виробництва:			
На 1 ц	л-год		
На 1 га посіву	л-год		
Собівартість 1 ц	грн.		
Виручка на 1 га	грн.		
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.		
Прибуток на 1 ц	грн.		
Рівень рентабельності (збитковості)	%		

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:
1. Які культури відносять до технічних?
2. Які особливості розміщення вирощування технічних культур?
3. Які показники характеризують ефективність виробництва технічних культур?
4. Які проблеми, пов’язані з транспортуванням, переробкою і реалізацією продукції, має сільське господарство?

5. Які зміни відбулися у структурі посівних площ України за останні роки? Чим вони викликані?
6. Назвіть шляхи підвищення економічної ефективності виробництва технічних культур?
7. У чому суть процесів агропромислової інтеграції в підкомплексах АПК? До яких наслідків вона приводить?

ТЕМА 7. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА КАРТОПЛІ І ОВОЧІВ

Ключові терміни: картоплярство, приміські зони, сировинні зони, структура овочівництва, ефективність, рентабельність виробництва

План лекції:
1. Значення виробництва картоплі.
2. Економічна ефективність виробництва картоплі.
3. Структура продукції овочівництва та ефективність її виробництва.
4. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва картоплі та овочів.

Зміст основних питань:
1. Значення виробництва картоплі
Картопля – продукт харчування та сировина для переробної промисловості, а також корм у тваринництві. Вміст сухих речовин у картоплі – 25 %, 16-20% з них – крохмаль. У картоплі багато вуглеводів, білків, вітамінів та інших поживних речовин. У продовольчому балансі картопля посідає друге місце після хліба. Картопля цінна кормова культура, особливо для свиней. Вихід кормових одиниць з 1га її перевищує продуктивність багатьох кормових культур. Основні продукти переробки – крохмаль, спирт: 1 тонна картоплі забезпечує 112 літрів спирту, 55 кг рідкої вуглекислоти. При переробці картоплі на спирт одержують побічний продукт брагу. Це також цінний корм для тварин. 1т картопляної браги містить 32 корм.одиниці, 600 г перетравного протеїну та багато вітамінів.
Обсяги виробництва, урожайність,товарність, потреба.
За останні 5 років: Посівна площа під картоплею по Україні – 1424,4 тис.га. Валові збори – 17-19 млн т. Урожайність – 120-140 ц/га.
Виробництво картоплі по Чернігівській області з1990р. по 2010 р. зменшилось майже в 10 разів з 770 тис.тон до 67 тис.т. Раніше (1990 р.) Чернігівщина забезпечувала 1/3 всіх обсягів її виробництва в Україні.
При врожайності 200 ц/га одержують 58-62 ц корм.од. Картопля характеризується високою перетравністю органічної речовини і (83-97 %).

Раціональна норма споживання картоплі – 110-120 кг на чоловіка. Фактичне споживання - близько 130-135 кг/чол. Україна забезпечує свої потреби у цій продукції.
Для зберігання картоплі потрібні спеціалізовані сховища з відповідним режимом температури і вологості. Картопля є добрим попередником для інших культур, особливо для зернових. Площі під картоплею розміщені по всій Україні, але найбільше в Поліссі і Лісостепі, найменше в Степовій зоні.

2. Економічна ефективність виробництва картоплі

Основними показниками, що характеризують економічну ефективність виробництва картоплі, є врожайність, собівартість, прибуток, рентабельність.
Вирощування картоплі відзначається високим рівнем інтенсивності і трудомісткістю виробництва. Затрати на 1 га (1992р.) – 307 л-год на 1 га, при інтенсивній технології - 100 л-год на 1 га, на 1 центнер – 2-3,5 л-год.
Для картоплярства України в цілому характерні значне підвищення цін на картоплю, стабільні ціни на матеріальні ресурси, зростаючі обсяги переробки картоплі на продукти харчування, забезпечили підвищення рівня рентабельності виробництва картоплі.
Дослідження динаміки собівартості картоплі в сільськогосподарських підприємствах свідчить, що цей показник протягом останніх років постійно зростає. Підвищення собівартості картоплі пов'язано з тим. що темпи зростання витрат з розрахунку на 1 га посівної площі вищі, ніж приріст урожайності. Зростання витрат відбулося за рахунок збільшення витрат на садивний матеріал, оплату праці, засоби захисту рослин, пально-мастильні матеріали, послуги автотранспорту при одночасному зниженні витрат на мінеральні іі органічні добрива, амортизаційні відрахування, ремонт.

3. Структура продукції овочівництва та ефективність її виробництва

Овочівництво характеризується вирощуванням великої кількості овочевих культур, структура яких у різних районах неоднакова.
Економічна ефективність виробництва овочів визначається як у цілому, так і по окремих їх видах з використанням натуральних і вартісних показників: урожайності. затрат прані на 1ц продукції, собівартості, валової о доходу і прибутку на 1 га посіву та 1 грн. виробничих витрат, рівня рентабельності.
Урожайність овочів за останні роки в Україні становила в середньому 112 -120 ц/га, зокрема, капусти всіх видів 235, помідорів – 160, буряків столових — 185 ц/га. На цей показник впливає структура посівів овочевих культур. Так, на Поліссі і частково в Лісостепу вирощують урожайніші за масою культури (капуста, столові буряки), а в Степу, навпаки, — найменш урожайні (огірки, помідори, перець, зелень петрушки, кріп).
Щодо ефективності виробництва овочів у різних категоріях господарств , то в господарських товариствах овочівництво рентабельне, а в інших формуваннях -

збиткове. Проте і в приватних формуваннях майже у 60% господарств, що займаються вирощуванням овочів, а також у 48% сільськогосподарських кооперативів та 56% інших підприємств овочівництво прибуткове. Трудомісткість1 ц овочів – 6-11 л-год: рівень рентабельності – до 10 %. Собівартість продукції окремих овочевих культур визначають окремо по культурах відкритого і закритого грунту. При цьому в неспеціалізованому овочівництві відкритого ґрунту загальні витрати зменшують на нормативну собівартість гички і потім розподіляють їх залишкову суму за окремими овочевими культурами пропорційно виручці від реалізації основної продукції цих культур.

Собівартість центнера продукції овочівництва відкритого і закритого грунту визначається діленням витрат (без вартості побічної продукції) на фізичну масу основної продукції. Побічною вважається бадилля і продукція, яка не реалізована, згодована худобі і оцінена за собівартістю кормових буряків з урахуванням поживності.

Під час ведення обліку витрат по групі овочевих культур розраховується середня собівартість продукції цих культур. Для визначення собівартості продукції окремої культури витрати на групу культур розподіляються між окремими видами продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

До собівартості продукції теплиць включаються і витрати на утримання бджолиних сімей для запилення (без вартості одержаного меду та іншої продукції бджільництва за реалізаційними цінами).

Між окремими культурами, що вирощуються в теплицях, витрати розподіляються пропорційно вартості одержаної продукції за реалізаційними цінами.

4. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва картоплі та овочів

Протягом останніх років ефективність виробництва картоплі зростає: підвищення урожайності картоплі є головним чинником підвищення ефективності її виробництва; реалізація картоплі переробним підприємствам має стати одним з перспективних напрямів підвищення ефективності її виробництва; збільшення концентрації посівів картоплі сприяє збільшенню урожайності, зниженню її собівартості, отже, підвищенню ефективності картоплярства.

Основними напрямами підвищення ефективності галузі картоплярства повинен стати комплексний підхід у насінництві, технології зберігання картоплі, впровадження прогресивних технологій її вирощування, подальша комплексна механізація та нові організаційні форми виробництва картоплі.

Шляхи підвищення ефективності овочівництва у кожному господарстві будуть різними, виходячи з конкретних умов. Серед них можна виділити такі:

- впровадження інтенсивної технології виробництва продукції;

- поглиблення господарської та внутрішньогосподарської спеціалізації;
- раціональне поєднання овочівництва відкритого та закритого грунту;
- прямі зв'язки господарств із заготівельними організаціями;
- зменшення втрат вирощених овочів на всіх стадіях від збирання до споживання;
- забезпечення товаровиробників малогабаритною технікою вирощування овочів;
- підвищення ефективності селекції і насінництва овочевих культур;
- впровадження маркетингу та інформації щодо ринку овочевої продукції.

Завдання для практичної роботи:

На основі вихідних даних аграрних підприємств (за приведеним зразком) розрахувати показники ефективності виробництва картоплі та овочів, проаналізувати їх та зробити висновки.

Вихідні дані: ТОВ «Черешеньки» Коропського району Чернігівської області за 201_ р.

Показники	Одиниця виміру	картопля	овочі
Вихідні дані:			
Зібрана площа	га	576,0	231,0
Виробничі витрати, всього	тис. грн.	8338,8	7612,4
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год	194,8	719,2
Валове виробництво	ц	114624,0	64218,0
Реалізовано	ц	68774,4	51374,4
Виручка від реалізації	тис. грн.	8534,9	13683,0
Ефективність виробництва продукції:			
Урожайність	ц/га		
Виробничі витрати на 1 га	тис. грн.		
Трудомісткість виробництва:			
На 1 ц	л-год		
На 1 га	л-год		
Собівартість 1 ц	грн.		
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.		
Прибуток на 1 ц	грн.		

Рівень рентабельності	%		

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:
1. У чому полягає значення картоплярської галузі?
2. Як змінювалась динаміка посівних площ, урожайності, валових зборів протягом останніх років?
3. Дайте характеристику основних показників економічної ефективності виробництва картоплі?
4. Які шляхи підвищення економічної ефективності виробництва картоплі?
5. Яка структура продукції овочівництва?
6. Визначте особливості виробництва овочів у приміських і сировинних зонах.
7. Чи задовольняють наявні обсяги виробництва картоплі потреби населення України?
8.Назвіть шляхи підвищення економічної ефективності виробництва картоплі та овочів?

ТЕМА 8. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ, ЯГІД І ВИНОГРАДУ

Ключові терміни: плодово-ягідна продукція, валовий збір, урожайність, продуктивність праці, собівартість, інтенсивна технологія, товарна продукція

План лекції:
1. Економіка садівництва.
2. Економіка виробництва винограду.
3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва плодів, ягід та винограду.

Зміст основних питань:
1. Економіка садівництва
За останні 20 років площа плодоягідних насаджень у сільськогосподарських підприємствах скоротилася майже на 70%, тому Україна через може втратити промислове садівництво й поставить свій внутрішній ринок плодів і ягід у повну залежність від їх імпорту.
Виробничий потенціал промислового садівництва повністю визначається кількісним та якісним складом основного капіталу в галузі – плодоносних насаджень. Системно скорочуються площі промислових садів. Основна причина - відсутність власних нагромаджень навіть на просте відтворення насаджень. Частка господарств населення у загальній площі плодоягідних насаджень в країні впродовж тривалого часу становить 44-45 %. Роль цих садів у формуванні пропозиції високоякісних і великих партій плодів на внутрішньому ринку невелика, а в перспективі скоріше всього зменшуватиметься.

Починаючи з 90-х років валові збори плодів і ягід знижуються в цілому в Україні і особливо в сільськогосподарських підприємствах, які збирають близько 200 тис. т продукції.
Зменшення масштабів виробництва плодоягідної продукції сільськогосподарськими підприємствами відбувається не лише через скорочення площ плодоносних насаджень, а й зниження їх урожайності. Основними причинами цього є відсутність належного матеріально-технічного забезпечення, а відтак недотримання агротехнічних заходів, висока трудомісткість виробництва та відсутність матеріального стимулу для ефективного виконання робіт тощо.
За рахунок сільськогосподарських підприємств на ринку формується лише 33-35 % пропозиції. Можна констатувати розширення експансії зарубіжних ринків плодоягідної продукції на внутрішньому ринку.
При рівні виробництва фруктів 30 кг на одну особу в рік їх споживання становило 32 кг. Це на 61 % менше від норми споживання 82 кг.
Чинники, що зумовлюють коливання цін на ринку плодів та ягід, - сезонність, якість продукції, обсяги реалізації та попиту, асортимент, ціни конкурентів тощо. Найефективнішою системою продажу плодоягідної продукції вважаються оптові та оптово-роздрібні ринки. В Україні такі ринки розвиваються дуже повільно, а подібних до зарубіжних взагалі немає.

2. Економіка виробництва винограду

Виноградарство та виноробство в Україні завжди були важливою галуззю агропромислового комплексу. Займаючи незначну питому вагу в площі сільськогосподарських угідь (від 0,9% в Миколаївській і Херсонській областях, до 4,4 % - в АР Крим), ця галузь суттєво впливає на рівень соціально-економічного розвитку регіонів.
Сучасний стан виноградарства та виноробства характеризується скороченням загальних площ насаджень виноградників, зменшенням їхньої урожайності. Спостерігається загальне падіння економічної ефективності виробництва винограду та виноробної продукції.
Площа виноградних насаджень у сільськогосподарських підприємствах України скоротилася майже вдвічі порівняно з 1990 роком, проте, завдяки державній підтримці за рахунок 1% збору на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства, збільшилася на 2,1 % порівняно з 2000 роком і склала 93,3 тис.га (всі категорії господарств). З 2000 року в господарствах з товарним виробництвом винограду розкорчовано виноградників більше (43,5 тис. га), ніж посаджено (26,9 тис.га). Урожайність порівняно з потенційно можливою майже вдвічі нижча та значно коливається в окремі роки, але й у найліпші за кліматичними умовам роки не перевищує 55 ц/га. На низький рівень урожайності виноградників впливає висока зрідженість (22 % від загальної площі), недосконале розміщення та їхнє старіння. Враховуючи нормативний

рівень витрат, на сьогодні виробництво винограду ефективне при урожайності не менш, ніж 50 ц/га.

Проблеми галузі

1. Невідповідність обсягів виробництва: столового винограду потребам населення; винограду технічних сортів потребам виноробства, яке орієнтовано на попит на внутрішньому та зовнішньому ринках.
2. Закладення насаджень садивним матеріалом низьких селекційних категорій.
3. Невідповідність сортового складу виноградних насаджень вимогам виноробства.
4. Низька ефективність виробництва винограду, яка зумовлена високою долею старих та зріджених виноградних насаджень, що підвищує собівартість і знижує конкурентноздатність столового винограду та вітчизняної виноробної продукції.

3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва плодів, ягід та винограду

В Україні розроблена Програма розвитку виноградарства та виноробства до 2025 року.

Для успішної організації зберігання необхідно:

- застосовувати регіональні технології вирощування плодово-ягідної продукції цільового використання, споживання в свіжому вигляді чи переробки;
- плодосховища для зберігання продукції десертного використання повинні бути з регульованим газовим середовищем місткістю не менше 3-х тис. тонн;
- зберігання плодово-ягідної сировини потрібно проводити у плодосховищах зі звичайною охолоджуваною атмосферою, місткість їх залежна від потужностей переробних ліній;
- дрібних виробників об’єднувати в кооперативи з перспективою побудови одного великого плодосховища з лінією сортування.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Яке значення виробництва плодово-ягідної продукції для економіки і населення України?
2. Яке співвідношення між рівнем виробництва і споживанням фруктів та ягід в Україні?
3. За якими показниками визначають економічну ефективність виробництва плодів і ягід?
4. Назвіть показники продуктивності праці в галузі.
5. Які цінові тенденції існують на ринку плодів і ягід в Україні?
6. Яке значення має індивідуальне і кооперативне садівництво?
7. Які шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції садівництва і виноградарства?

МОДУЛЬ 3

ТЕМА 9. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА І ВИКОРИСТАННЯ КОРМІВ

Ключові терміни: кормова база, кормова площа, кормовиробництво, раціони годівлі, побічна продукція, поживність

План лекції:

1. Кормова база та її значення в розвитку тваринництва.
2. Джерела кормових ресурсів та їх економічна характеристика.
3. Шляхи збільшення виробництва і зниження собівартості кормів.

Зміст основних питань:

1. Кормова база та її значення у розвитку тваринництва

Створення міцної кормової бази в кожному господарстві - основна умова прискореного розвитку тваринництва.

Кормова база - це обсяг і структуру кормів, система їх виробництва та використання.

Організація кормової бази включає певну систему виробництва і використання кормів, що характеризується відповідною структурою посівних площ кормових культур, технологією виробництва, заготівлі, зберігання і приготування кормів.

Класифікація кормів:

1) рослинні;
2) тваринного походження;
3) мінеральні.

Корми рослинного походження включають:

- концентровані (зерно фуражне, комбікорми, висівки, макуха та ін.);
- соковиті (силос, корене- та бульбоплоди, кормові баштанні культури, жом, брага);
- грубі (сіно, сінаж, солома, полова);
- зелені (сіяні трави, луки і пасовища).

Корми тваринного походження: молоко і відходи його переробки,рибне і м'ясо-кісткове борошно.

Мінеральні: кухонна сіль, крейда.

А також азотні кормові речовини, антибіотики. вітаміни (кормові дріжджі, риб'ячий жир тощо); харчові відходи їдалень, ресторанів.

Структура кормової бази - це співвідношення всіх видів кормів за їх загальною поживністю.

Головне завдання вдосконалення і зміцнення кормової бази - це забезпечення раціональної годівлі сільськогосподарських тварин кормами, збалансованими за всіма поживними речовинами.

Продуктивність сільськогосподарських тварин підвищується тоді, коли досягається повноцінність і збалансованість кормових раціонів.

Структура раціону годівлі худоби і птиці – це співвідношення окремих видів кормів за їх поживністю.

Співвідношення кормів у раціоні для різних галузей різне відповідно до біологічних особливостей худоби. Продуктивність худоби на 80%залежить від годівлі, тобто від кормової бази, а не від породи. Наприклад, для свиней і птиці переважають концентровані корми(97% і 80%), у скотарстві концентровані 25%, силос - 20% сіно - 18%, зелені - 30%.

Загальну кількість кормів обчислюють у кормових одиницях(к.о.). *За одиницю загальної поживності кормів у нашій країні прийнята поживність 1 кг вівса середньої якості.*

Рівень розвитку кормової бази характеризують такі показники:

обсяг виробництва кормів з розрахунку на 1 га с.г. угідь, на 1 га кормової площі, на одну умовну голову худоби (в ц корм. од.).

Кормова площа - це частина с.г. угідь, яка використовується для виробництва різних видів кормів для тваринництва.

Розраховують кормову площу господарства $S_к$ (га) за формулою:

$$Sк= So+Sп+В1/У1+В2/У2+ В3/У3,$$

де S_o - площа кормових культур на орних землях, га;

Sп - площа природних кормових угідь, га;

$В_1$ $В_2$, $В_3$ - частина валового збору окремих с.г. культур, що виділяється на корми, ц;

$У_1$ $У_2$, $У_3$ - урожайність с.г. культур, частина яких виділяється на корми, ц/га.

Показники виробництва кормів на 1 га кормової площі (ц корм, од.) використовуються для порівняння стану кормової бази в різних господарствах, а також для обгрунтування можливостей дальшого розвитку тваринницьких галузей.

Рівень розвитку кормової бази господарств ще недостатній і стримує дальшу інтенсифікацію тваринницьких галузей.

По Чернігівщині питома вага кормових культур у посівній площі зменшилась у 2012 році порівняно з 1990р. з 39,8% до15,6%, тобто з 613,5 тис. га до 169,0 тис.га.

Тваринництво України буде забезпечене кормами тоді, коли річні витрати кормів на одну умовну голову становитимуть 35-40 ц корм. од. Передові господарства, які досягли високої продуктивності тварин, нині заготовляють по 40—45 ц корм. од. на одну умовну голову худоби.

Ефективність використання кормів різних тварин залежить від певного співвідношення кормових одиниць, перетравного протеїну та мінеральних речовин у раціонах годівлі. На кожну кормову одиницю повинно припадати 100-110 г перетравного протеїну, для молодняка великої рогатої худоби – 110-

120 г і птиці - до 150 г. Таке співвідношення забезпечує повноцінне і раціональне використання кормів.

Розвиток кормової бази господарства необхідно оцінювати як за а) виходом кормів з 1 га сільськогосподарських угідь, б) досягнутим рівнем годівлі тварин, так і за показниками, які характеризують кінцеві результати: в) оплатою кормів продукцією та г) кормомісткістю її виробництва.

Кормомісткість виробництва продукції – це витрати кормових одиниць на 1 ц продукції тваринництва.

Витрати кормів на одиницю продукції тваринництва - величина непостійна. Вона залежить від рівня продуктивності тварин, якості кормів, збалансованості та повноцінності раціонів.

2. Джерела кормових ресурсів та їх економічна характеристика

Основні джерела кормів:

1) польове кормовиробництво;

2) природні сіножаті та пасовища;

3) відходи переробної промисловості.

Польове кормовиробництво - головне джерело кормів. Його частка у структурі кормової бази понад 85 %. Частка кормових культур у загальній посівній площі - 37%. Дальше збільшення цієї частки небажане, оскільки скорочує посіви інших сільськогосподарських культур.

Основні кормові культури -це багаторічні та однорічні трави, кукурудза на силос і зелений корм та кормові коренеплоди.

Крім посівів кормових культур багато кормів дають зернові і зернобобові культури. *Основні зернофуражні культури* - ячмінь, кукурудза на зерно і горох - займають близько 90 % посівів цих культур.

Зернобобові культури містять багато протеїну (20-40 %) і забезпечують повноцінність кормових раціонів. У вирішенні білкової проблеми важливого значення набуває також вирощування сої, боби якої містять 35-55 % білка, 18-27 % олії, а також вуглеводи, мінеральні речовини і вітаміни.

В умовах Полісся для поповнення ресурсів кормового білка вирощують білий солодкий люпин, який має цінність як і соя (38-44 % протеїну, а також амінокислоти).

Природні кормові угіддя, сіножаті та пасовища займають всього 16,2 % у структурі сільськогосподарських угідь (або 6,4 млн га), дають найбільш дешеві грубі і зелені корми. Урожайність сіна ще низька (8-12 ц/га), але при поліпшенні сіножатей вона підвищується до 40-60 ц/га.

Джерелом надходження кормів є також побічна продукція галузей рослинництва: солома, технічні культури, відходи овочівництва. некондиційна картопля.

На значних площах вирощують повторні післяукісні та післяжнивні посіви для інтенсивнішого використання землі та збільшення виробництва кормів.

Відходи переробної промисловості - борошномельної, олійної, цукрової, пивоварної та ін.(жом, меляса, макуха-25-35 % перетравного протеїну).

Для проведення економічної оцінки кормових культур використовують такі показники: вихід кормових одиниць, перетравного протеїну і кормопротеїнових одиниць (ц) з 1 га посіву; собівартість 1 ц кормових і кормопротеїнових одиниць; прямі затрати праці (люд.-год) на 1 ц кормових і кормопротеїнових одиниць, а також за рівнем їх,урожайності.

Раціони тварин повинні мати певне співвідношення кормових одиниць і перетравного протеїну для найбільш ефективного використання кормів. Для сукупної оцінки кормових культур використовують такий'показник, як вихід кормопротеїнових одиниць з гектара.

Кормопротеїнова одиниця – це умовний показник і в зоотехнічній практиці не використовується, оскільки в годівлі тварин 1 корм. од. і 100 г перетравного протеїну не рівноцінні.

Проте вихід кормопротеїнових одиниць з гектара посіву характеризує поживну якість кормів з урахуванням енергетично-протеїнового співвідношення і дає змогу об'єктивніше оцінювати і порівнювати ефективність кормових культур. Центнер корму, що забезпечує оптимальне співвідношення кормових одиниць і перетравного протеїну, містить 1 ц кормопротеїнових одиниць.

Для економічної оцінки кормових культур використовують систему показників, які безпосередньо незіставні. Кожний з показників визначає різний рівень ефективності виробництва однієї й тієї самої культури.

Для комплексної оцінки окремих кормових і зернофуражних культур по кожній з них обчислюють суму коефіцієнтів. Кормові культури, які мають більшу суму коефіцієнтів, характеризуються відповідно вищим рівнем економічної ефективності і сприяють зміцненню кормової бази.

Показники економічної оцінки кормових культур для більшої достовірності визначають у середньому за три роки.

Порівняння показників оцінки різних кормів дає змогу виявити найбільш економічно вигідні з них, а також обгрунтувати раціональну структуру посівної площі кормових культур.

Економічну оцінку кормових культур здійснюють також за показниками ефективності виробництва певної тваринницької продукції (молока, приросту великої рогатої худоби та ін.), яку можна одержати від згодовування цих кормів з 1 га посіву. Потім з урахуванням грошової оцінки продукції тваринництва, витрат на її виробництво та на вирощування і заготівлю кормів визначають умовний чистий доход на 1 га посіву кормової культури.

Комбікорми - це однорідні суміші різних кормів, які виробляються за науково обгрунтованими рецептами. Вони мають оптимальне співвідношення кормових одиниць і перетравного протеїну, мінеральних речовин, амінокислот і вітамінів.

Використання 1 т комбікормів для годівлі худоби і птиці порівняно із звичайним концентрованим кормом дає змогу додатково одержувати 2,5-3 ц молока, 35-40 кг приросту живої маси, 750-900 яєць. При цьому зменшуються на 20% витрати кормів на одиницю продукції, знижується її собівартість та підвищується рентабельність виробництва.

Приблизно третя частина комбікормів виробляється в гранулах і брикетах. В Україні набула широкого розвитку комбікормова промисловість на базі міжгосподарської кооперації, що зменшує витрати на нераціональні перевезення і сприяє здешевленню виробництва тваринницької продукції.

3. Шляхи збільшення виробництва і зниження собівартості кормів

Інтенсифікація польового кормовиробництва – це збільшення виходу кормів з гектара кормової площі, поліпшення їх якості на основі додаткових вкладень.

Одним з основних напрямів інтенсифікації кормовиробництва є внесення органічних і мінеральних добрив, що безпосередньо впливає на рівень урожайності кормових культур. Як показують багаторічні наукові дослідження, 1 ц мінеральних добрив забезпечує середній приріст урожаю зернофуражних культур 1,1 ц, кукурудзи на силос-10, кормових коренеплодів – 8-10, сіна багаторічних трав - 4,5, сіна природних сіножатей - 5,3 ц.

Вирощування кормових культур на меліорованих землях, що значно підвищує ефективність використання мінеральних та органічних добрив.

Енергетичну та білкову повноцінність зернофуражу можна підвищити за рахунок зростання виробництва кукурудзи, гороху, сої на основі збільшення їх урожайності та розширення посівів у групі зернових культур.

Інститут землеробства УААН рекомендує таку структуру посівів кормових культур:

багаторічні трави - 49,2 %, силосні культури - 29,6, однорічні трави - 13,7, кормові коренеплоди і баштанні - 7,0, інші культури - 0,5%.

Одним із шляхів збільшення виробництва кормів у польовому кормовиробництві є розширення повторних післяукісних і післяжнивних посівів, а також впровадження посівів багатокомпонентних сумішей трав. У господарствах Полісся висівають такі суміші: ранньовесняні: овес, горох, люпин, ріпак, соняшник; пізньовесняні: кукурудза, соняшник, ріпак, люпин; пожнивні: овес, вика, соняшник, ріпак.

Створення культурних сіножатей та пасовищ. Залежно від конкретних умов проводять осушення перезволожених угідь, створюють зрошувані сіножаті і пасовища, врожайність зрошуваних культурних пасовищ у середньому становить 70-80 ц корм. од. з гектара.

Дедалі більше використовується такий економічно вигідний вид грубого корму, як сінаж. Це консервований корм із зеленої маси багаторічних і однорічних трав. При його виготовленні зберігається більша кількість поживних речовин

порівняно із збиранням трав на сіно або силос. У сінажі використовується понад 80 % поживних речовин урожаю зеленої маси.

Трав'яне борошно виготовляють шляхом штучного обезводнювання при високій температурі зеленої маси багаторічних і однорічних трав, гички цукрових буряків і зеленої маси післяжнивних культур. Трав'яне борошно - це високоякісний білково-вітамінний корм, який за вмістом поживних речовин відносять до концентрованих кормів. Кілограм трав'яного борошна містить 0,7-0,75 корм. од., 100-140 г перетравного протеїну і 200-250 кг каротину. При тривалому зберіганні трав'яного борошна втрачається каротин, тому такі корми економічно вигідніше виготовляти у вигляді гранул і брикетів. Такий спосіб заготівлі кормів забезпечує збереження в трав'яному борошні, гранулах і брикетах 90-95% поживних речовин, які містяться в зеленій масі.

Застосування повноцінних гранульованих і брикетованих кормів забезпечує комплексну механізацію і автоматизацію як у кормовиробництві, так і при організації годівлі тварин.

План семінарського заняття:

1 Кормова база,її значення в розвитку тваринництва.
2 Джерела кормових ресурсів, їх економічна характеристика.
3 Економічна оцінка кормових культур, кормів і раціонів.
4. Виробництво і використання комбікормів.
5. Шляхи збільшення виробництва і зниження собівартості кормів.

Література:

Навчально - методичні матеріали з дисципліни

Законодавчі акти:

1. Господарський Кодекс України. -Київ. 2003.
2. Земельний Кодекс України. – К.: 2001.
3. Про зерно та ринок зерна в Україні .Закон України від 04 липня 2002 р. № 37-IV.
4. Податковий кодекс України від 21 квітня 2011 року — Інтернет-ресурс: Сайт Державної податкової адміністрації України, http:// www.sta.gov.ua.

Основна література:

5. В.Г.Андрійчук. Економіка аграрних підприємств. Підручник. КНЕУ.- Київ. 2004.
6. В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. Економіка підприємства. – «Каравела»- Київ. 2008.
7. Економіка сільського господарства. Навчальний посібник. Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та інш.; за ред. Збарського В.К. і В.І. Мацибори. К.: «Каравела». 2012. - 280с.
8. П.П. Руснак та інші. Економіка підприємства.- Біла Церква. -БДАУ, 2003.

Додаткова література:

9. Економіка аграрного підприємства. За ред. С.І.Михайлова. – К.: Укр. Центр дух. Культури, 2004.
10. Гончарова Н.Н. Інноватизація АПК на засадах реконверсійної технології //Формування ринкових відносин в Україні. – 2010.- №2. – с.50-55.
11. Кириленко І.Г. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. - 2009. - №9. – С. 79-84.
12. Кондратюк О.І. Стан і перспективи розвитку зернового під комплексу в умовах глобалізації / О.І. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №6. – С. 37-42.
13. Мельник Ю.Н. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 і шляхи забезпечення інноваційного розвитку // Економіка АПК. – 2009.- №1. – с.3-15.
14. Програма «Зерно України – 2015» [Електронний ресурс] Режим доступу: www.uaan.gov.ua/sites/default/files/zerno.doc. Притула Н.М. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку агропромислового комплексу // Держава та регіони. – 2009. - №3. – с.142-148.
15. Саблук П. Сучасний стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України // Економіка України. – 2008. - №12. с.4-18.
16. Тимошенко М.М. Стан та перспективи торгівлі України зерном на світовому ринку / М.М. Тимошенко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал ЖНАУ Інноваційна економіка. – 2012. - № 32. – С. 298-302.
17. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2011 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. — К.: Держ. ком. статистики України, 2011. – С. 91.
18. Офіційний веб-сайт Держкомстату України - www.ukrstat.gov.ua.
19. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України - www.kmu.gov.ua.
20. Худолій Л.М. Розвиток ринку зерна в Україні / Л.М. Худолій // Економіка АПК.- 1997. - № 9. - С. 59-66.

Фахові періодичні видання:

Агробізнес сьогодні. 2. Актуальні проблеми економіки. 3. Баланс-Агро. 4. Економіка України. 5. Економіка АПК. 6. Праця і зарплата. 7. Фінанси України.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Що входить до поняття «кормова база»?
2. Як впливає кормової бази на галузеву структуру тваринництва?
3. Яке значення повноцінної годівлі тварин для розвитку галузі?
4. Дайте характеристику джерел кормових ресурсів?
5. Що включає кормова площа?
6. Як здійснюється економічна оцінка кормових культур, кормів і раціонів

7. Який стан кормової бази тваринництва в Україні на сучасному етапі?
8. Назвіть шляхи збільшення виробництва і зниження собівартості кормів.
9. У чому суть інтенсифікації польового і лукопасовищного кормовиробництва?

ТЕМА 10. ЕКОНОМІКА СКОТАРСТВА

Ключові терміни: поголів'я великої рогатої худоби, валове виробництво, структура стада, продуктивність худоби, економічна ефективність, ринок молока, рентабельність виробництва, товарне виробництво, інтенсифікація годівлі

План лекції

1. Значення, розвиток і розміщення виробництва продукції скотарства.
2. Економічна ефективність виробництва молока.
3. Економіка виробництва м'яса великої рогатої худоби.
4. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства.

Зміст основних питань:

1. Значення, розвиток і розміщення виробництва продукції скотарства

У структурі валової продукції сільського господарства тваринництво становить понад 38%. Основні його галузі - *скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво*. До тваринництва також належать *рибництво, бджільництво та шовківництво*.

Завдання тваринництва - виробництво високоякісних продуктів харчування та цінної сировини для харчової та легкої промисловості.

Виробничий процес у тваринництві більш механізований і сприяє переведенню галузі на промислові основу. Здебільшого розміщення і спеціалізація тваринництва зумовлені потребами населення, а також транспортабельністю продуктів. Водночас окремі галузі тваринництва прив'язані до м'ясної, м'ясомолочної, цукрової, спиртової, крохмале-патокової промисловості.

Значення скотарства: скотарство є основою вітчизняного тваринництва, яке постачає незамінні продукти харчування і цінну сировину для харчової і переробної промисловості: продукти харчування (молоко, м'ясо: яловичина, телятина), сировина для переробки (молоко, м'ясо, шкіра); корми (молоко для поросят), органічне добриво (гній). Молоко і молочні продукти - незамінні продукти харчування за поживною цінністю. Молоко містить близько 120 цінних компонентів: білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин та ін.

Скотарство - галузь порівняно фондомістка і капіталомістка. Молочне скотарство більш капіталомістке, ніж м'ясне. Тому будівництво великих тваринницьких комплексів з виробництва молока і м'яса потребує значних капітальних вкладень. Такі комплекси високоефективні, проте їхнє функціонування пов'язане з погіршенням навколишнього середовища. Це

вимагає всебічного техніко-економічного та екологічного обгрунтування раціонального розміщення тваринницьких комплексів. Велика рогата худоба споживає найдешевші рослинні корми, відходи цукрової та інших видів харчової промисловості, а тому її раціон має нижчу собівартість, ніж для інших видів тварин. До того ж у скотарстві найвища окупність кормів. У зв'язку із споживанням великого обсягу грубих і соковитих кормів худобу утримують переважно там, де є кормові угіддя, особливо природні, що забезпечує достатній економічний ефект.

Розвиток скотарства характеризується такими показниками: *збільшенням поголів'я ВРХ, в тому числі корів; щільністю поголів'я худоби і корів з розрахунку на 100 га с.г. угідь; зростанням продуктивності скотарства, валового виробництва молока і яловичини; підвищенням рівня виробництва молока і яловичини з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.*

Розміщення. Воно поширене на всій території України. Найбільше великої рогатої худоби в розрахунку на 100 га с.г. угідь - у Карпатах, Лісостепу і на Поліссі, найменше - у степу.

Поголівя ВРХ на 01.03.11р.

Роки	По Україні, тис. голів		По Чернігівській області, тис. голів		Виробництво яловичини і телятини, по Україні, тис. т	Виробництво яловичини і телятини, Чернігівська область, тис. т
	ВРХ	корів	ВРХ	корів		
1990			1434,2	455,5	24500,0	110,2
2000			504,4	258,1		37,1
2005			345,1	196,6		29,1
1.03.2012	4714,6	2595,2	238,8	136,0	3100,0	14,7

За роки економічних реформ по Чернігівщині відбулося скорочення: поголів’я ВРХ – у 6 разів, корів - у 3,3 раза, мяса – у7,5 раза.

Порівняно з 1990 р. (станом на 1.01.11) по Україні:

- поголів'я ВРХ скоротилося у 2,6 раза, корів у 3,2 рази, свиней - у 2,5, овець і кіз - у 8,2, птиці - у 2 рази, ліквідовано сотні ферм, втрачено висококваліфікованих працівників і спеціалістів, знищено матеріально-технічну базу.
- щільність поголів'я ВРХ в Україні на 100 га с.г. угідь зменшилась від 60 до 20 голів у 2002 році, в тому числі корів - від 20 до 11 голів, свиней на 100 га ріллі - з 59 до 24 голів.
- виробництво молока зменшилось у 2,2 і яловичини - в 4,6 рази.
- внесення органічних добрив на гектар ріллі зменшилося від 8,6 т до 1,5 т .

Відрізняють такі виробничі напрямки скотарства за співвідношенням виробленої продукції:

- *молочне* скотарство розвивається переважно там, де є пасовища із соковитими травами або навколо великих міст, де є значний споживач свіжого молока;
- *м'ясне* скотарство розвивається лише у спеціалізованих на вирощуванні молодняка господарствах, які виникли при цукрових, крохмалепатокових та спиртових заводах, відходи яких є висококалорійними кормами;
- *м'ясо-молочне* скотарство поширене в тих районах, де в кормовій базу переважають висококалорійні корми (степова, посушлива зона, де трави влітку висихають);
- *молочно-м'ясне* скотарство характерне для районів інтенсивного землеробства з високою часткою посівних площ кормових культур, а також сіножатей і пасовищ.

В Україні переважає скотарство молочно-м'ясного напряму. Останнім часом створюється тваринницькі комплекси з відгодівлі великої рогатої худоби різних напрямів на промисловій основі. По території країни вони розміщені нерівномірно.

Молочне скотарство зосереджено у підприємствах Лісостепової зони, (висока родючість земель і сприятливий клімат).

Мясне скотарство – у підприємствам Полісся та Карпат. У Степовій зоні через посушливий клімат та обмежені можливості кормової бази порівняно низький рівень виробництва молока і яловичини.

У молочному і молочно-м'ясному скотарстві формується спеціалізовані господарства з товарного виробництва молока, розведення племінної молочно-репродуктивної худоби, вирощування племінних; корів-первісток тощо.

У всіх розвинених країнах світу забезпечення населення високоякісним м’ясом і м’ясопродуктами вирішується за рахунок інтенсивного розвитку галузі спеціалізованого м’ясного скотарства.

В Україні м’ясо яловичини переважно одержують за рахунок використання на забій поголів’я надремонтного молодняку та вибракуванного поголів’я дорослої худоби молочних і молочно-м’ясних порід.

Скотарство представлене породами молочного і м’ясного напрямів продуктивності. В Україні розводять понад 30 порід великої рогатої худоби. Серед загального поголів'я найбільше корів української чорно-рябої (48,2%), української червоно-рябої (22,2%), червоно-степової (14,6%), голштинської (6%), симентальської (5,2%) порід, менше - лебединської (0,3%), червоної польської (0,1) та інших порід.

В Україні імпортовані тварини переважно голштинської породи. Вони досягають високих показників молочної продуктивності (7000-10000 кг) молока за лактацію.

Найбільш поширеними в молочному скотарстві є червона степова порода молочного напрямку, спеціалізовані молочні породи - українська червоно-ряба

та українська чорно-ряба. Локально розміщеними є бура карпатська та лебединська породи комбінованого молочно-м’ясного напрямку.
Основними товаровиробниками молока і яловичини сьогодні залишаються господарства населення: їхня частка становить 80% загального обсягу виробленого молока всіма категоріями господарств і 75,0% яловичини. Зменшення поголів'я корів (зазвичай низькопродуктивних) сприяло поліпшенню якісного складу дійного стада. Про це свідчить тенденція до підвищення середнього удою молока від однієї корови.
Аналіз динаміки поголів’я ВРХ, виробництва молока і яловичини в Україні показує, що забезпеченість населення продукцією скотарства недостатня (Національний проект «Відроджене скотарство»(2011-2015р.р.)

Потреба і фактичне споживання продукції скотарства, 2010р.

Продукція	Рівень споживання на одну особу за рік, кг			
	Норматив МОЗ	Факт	До нормативу	
			+/-	%
Молоко	380,0	206,4	173,6	54,3
Яловичина	31,3	9,8	21,5	31,3

Потреба і виробництво продукції скотарства, 2010р., тис. т

Продукція	Потреба згідно з нормативом МОЗ	Фактичне виробництво			Дефіцит до норми споживання
		Сільгосппідприємства	Господарства населення	Всього	
Молоко	17480	2217	9032	11249	6231
Яловичина	1440	105	323	428	1012

Загальний дефіцит виробництва молока становить 6,2 млн. тонн, яловичини - більше 1 млн. тонн у забійній масі.
Попит на молоко й продукти його переробки задовольняють споживачів на 64%, а по яловичині – менш ніж на 30%. Дефіцит мяса покривається імпортом, часто неякісним, обсяг якого з 2001 р. зріс більше, ніж у 7 разів. М'ясо в Україну поставляється з 24 країн світу. Це загрожує національній безпеці України.
За останні роки на ринку молока та яловичини практично не відбулося значних структурних змін через відсутність впроваджених системних інвестиційних проектів.
Споживання м'яса всіх видів за рік на душу населення знизилося до 32,5 кг, молока ~ до 198 кг.
Основні причини скорочення поголів'я худоби та птиці і виробництва продукції тваринництва були:

- незаінтересованість товаровиробників через велику збитковість галузей тваринництва. Так, за п'ять років (1996—2000) від реалізації тваринницької продукції отримано майже 12,5 млрд грн збитків, оскільки собівартість продукції удвічі-утричі перевищувала ціну її реалізації. Відсутність економічної заінтересованості у виробництві тваринницької продукції призвела до
- занепад кормовиробництва ще більшими темпами, ніж зменшення поголів'я худоби.

Поголівя худоби – (на 01.01) встановлюється на основі щорічного обліку і включає поголів'я всіх вікових груп відповідного виду худоби.

Виробництво молока - це фактично надоєне коров'яче, овече, козине молоко, незалежно від того, чи було воно реалізовано, чи частину його використано в господарстві на випоювання телят та поросят. Молоко, яке висмоктане телятами при їх підсосному утриманні, у виробництво не включається.

Виробництво мяса – це маса худоби та птиці, реалізованих на забій, яка включає м'ясо всіх видів худоби та птиці, жир-сирець, харчові субпродукти.

Середньорічний надій молока від однієї корови визначається в розрахунку на поголів'я корів на початок року, незалежно від того, чи доїлася корова в даному періоді. У сільськогосподарських підприємствах при визначенні надою молока від однієї корови із загального поголів'я корів у господарстві виключаються корови, що перебувають на відгодівлі, корови мясного стада, а також корови, призначені для групового та підсосного утримання телят, якщо ці корови не доїлися.

2. Економічна ефективність виробництва молока

Ефективність скотарства характеризується системою показників, найважливішими з яких є: *надій молока від корови; приріст живої маси і голови молодняка; продуктивність праці; витрати кормів на виробництво 1 ц молока і приросту живої маси; собівартість 1 ц продукції; прибуток та рівень рентабельності виробництва окремих видів продукції і галузі в цілому*.

Порівняно з іншими видами тварин велика рогата худоба має найвищу молочну продуктивність. За правильного вирощування і утримання від корови одержують по 5000-8000 кг і більше молока за рік за жирності до 4 % і більше.

У молочному скотарстві висока частка товарного молока, понад 75% вартості всієї товарної продукції скотарства. Таку спеціалізацію мають господарства приміських зон, що постачають молоко населенню міст. Молочній спеціалізації скотарства відповідає певна структура стада ВРХ. У приміських господарствах молочного напряму у стаді переважають корови (60-70%). Надремонтний молодняк у 20-денному віці реалізується іншим господарствам на дорощування і відгодівлю. Відтворення стада в таких господарствах здійснюється як на основі вирощування власних теличок, так і за рахунок купівлі племінного молодняка. У господарствах молочно-мясного напряму товарне молоко становить 50-75% вартості всієх продукції скотарства. Молочно-мясне

скотарство найбільш розвинуте в Поліссі і Лісостепу. Частка корів у стаді ВРХ – 40-50%.Скотарство м'ясо-молочного напряму поширене в підприємствах степової зони і Карпатах.

Найбільш гострою проблемою розвитку молочного скотарства в господарствах суспільного сектору є низька продуктивність корів. Мінімальною межею ефективного ведення молочної галузі є рівень річної продуктивності корів 3000 кг.

Собівартість виробництва молока залежить від рівня продуктивності худоби, затрат праці та її оплати на одиницю продукції, собівартості кормів і їхніх витрат на 1 ц молока тощо. Тому необхідне державне регулювання закупівельних цін на сільськогосподарську сировину.

Причинами низької молочної продуктивності корів є хвороби, яловість, недоліки в організації виробництва та селекційно-племінній роботі, недостатній рівень годівлі, в результаті чого корми використовуються головним чином на підтримку життєдіяльності поголів'я, а не на формування молока.

Поліпшення якості кормів і розведення високопродуктивної худоби сприяє зменшенню витрати кормів на одиницю продукції. Так, з підвищенням продуктивності корів з 2500 до 4000 кг витрати кормів скорочується з розрахунку на 1 ц молока від 1,31 до 1,05 ц корм.од.

На фермах застосовують прив'язний і безприв'язний боксовий способи утримання корів. Спосіб утримання корів не має вирішального впливу на їхню молочну продуктивність, але впливає на трудомісткість виробництва молока і продуктивності праці в молочному скотарстві. Нині в цілому затрати праці на виробництво 1 ц молока залишаються ще значно вищими, ніж у передових підприємствах або в зарубіжних країнах з розвинутим молочним скотарством (1,6-1,8 люд-год. на 1 ц молока).

Економічна ефективність виробництва молока визначається за такими показниками: *середньорічний надій від корови (кг), витрати кормів на голову (ц корм. од.), виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь (ц), виробничі витрати на 1 ц молока (грн.), трудомісткість 1 ц молока (люд-год), витрати кормів на 1 ц молока(ц), собівартість 1 ц молока (грн.), середня ціна реалізації 1 ц молока (грн.), рівень рентабельності (збитковості) (%).*

Показники виробництва молока по Чернігівській області за 2011 рік:

- поголів'я ВРХ, тис. голів на кінець року - 238,8
- валове виробництво молока, тис. т -578,4
- середньорічний надій від корови, кг - 4239
- трудомісткість 1 ц молока, люд.-год. -1,8
- середня ціна реалізації 1 ц молока, грн. -293,8
- рівень рентабельності (збитковості), % -17,9

У 2012 році розпочато будівництво близько 70 комплексів молочного напрамку.

3. Економіка виробництва м’яса великої рогатої худоби

Велика рогата худоба - найважливіше джерело одержання м'яса. У виробництві яловичини основну частку (понад 98 %) становить худоба молочних і комбінованих порід, а решту - м'ясних. Від вибракування корів надходить до 25 % яловичини.

М’ясне скотарство представлене породами української селекції українською м’ясною породою, волинською і поліською породами та знам’янським типом. Широко розповсюджені також абердинангуська, лімузин, шароле , герефорд.

У сільськогосподарських підприємствах середньодобовий приріст живої маси однієї голови становив за період 2001-2006р.р. - 401г. Середня жива маса однієї голови худоби становила 394 кг. Затрати праці на 1 ц приросту живої маси за цей період зменшились на 41,9%, і витрати кормів на 1 ц приросту - зменшились на 7,2%. Проте висока собівартість 1 ц живої маси, а тим більше її підвищення більш ніж в два рази та низька ціна реалізації худоби спричинили збиткове виробництво яловичини. М'ясне скотарство залишається в основному збитковим.

4. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства

Напрямами підвищення ефективності молочного скотарства є:

- поліпшення якості кормів і розведення високопродуктивної худоби;
- розширенням механізації виробничих процесів та підвищенням продуктивності молочного стада;
- ліквідація яловості корів;
- дотриманя санітарних норм;
- поліпшення якості молока;
- удосконаленням зв’язків з переробними підприємствами та ін.

За останні роки ціни на м'ясо та молоко зросли утричі-вчетверо.

На економічну ефективність виробництва яловичини значно впливають:

- строки відгодівлі та вік молодняку, що реалізується при досягненні оптимальних кондицій;
- інтенсифікація м'ясного скотарства;
- підвищення рівня годівлі молодняку, рівень вгодованості;
- поглиблення спеціалізації;
- збалансованість галузей АПК;
- цінова політика держави.

Основним напрямом збільшення виробництва яловичини є інтенсивна відгодівля худоби. Інтенсифікація вирощування і відгодівлі худоби зумовлює необхідність зміцнення кормової бази та впровадження інтенсивних технологій, а також поглиблення спеціалізації скотарства. Ефективність скотарства значною мірою залежить також від створення належних умов праці, її раціональної організації та матеріальної заінтересованості працівників.

Визначальними факторами, які справляють прямий вплив на обсяги виробництва та якість м'ясної продукції є:

- *у сільському господарстві* - повновагові тварини необхідної вгодованості, якість годівлі, боротьбу з епізоотіями;
- *у м'ясоперсробній промисловості* - своєчасну розробка і глибока переробка туш, висока якість технологічних операцій.

скорочення втрат:

- *у торгівлі* - своєчасність продажу, наявність відповідних потужностей зберігання м'ясопродуктів.

Організаційна структура ринкового м'ясопродуктового підкомплекеу має будуватися за наявності таких обов'язкових партнерів:

- виробники фуражного зерна;
- виробники та постачальники кормових домішок;
- комбікормовий завод;
- відтодівельне господарство (комплекс);
- м'ясопереробне підприємство (завод, цех);
- фірмова торгівля;
- розрахунковий центр вертикалі.

Нинішню ситуацію на ринку сировинного молока, коли основним постачальником продукції є особисті підсобні господарства населення, слід оцінювати як вимушену і тимчасову. У протилежному випадку, у вітчизняної молокопереробної галузі немає майбутнього. У сусідній Польщі молоко із ферм, де утримується менше 15 корів, для переробки на промислові підприємства не приймається. Таке рішення стало результатом дослідження польського молочного ринку, в ході якого з'ясувалося, що доїльні установки присутні на молоко-товарних фермах, де утримується більше 15 голів дійного стада. І це вкотре підтвердило тезу про неможливість отримання молочної сировини належної якості при ручному доїнні. Вищий ґатунок молокосировини в Україні за стандартами ЄС ледь дотягує до стандарту «допустиме», тоді як 1 і 2 ґатунок українського молока не придатний для переробки в Європі. Зараз в Україні вищим ґатунком здається не більше 10% молокосировини. Це означає одне - за європейськими стандартами якості, продукція українських молокопереробних підприємств не допускається на внутрішній ринок ЄС навіть в умовах нашого членства в СОТ і входження в зону вільної торгівлі з ЄС.

Молочна продукція - це товар, який швидко псується, а тому потребує специфічних маркетингових заходів. Перш за все - це наявність розгалуженої мережі інфраструктури ринку молокопродуктів, яка наразі в Україні слабко розвинута: 1) мобільні перевезення спецтранспортом без простоїв на митниці; 2) наявність спеціалізованих гуртових баз і складів готової продукції із відповідним холодильним обладнанням.

Завдання для практичної роботи:

На основі вихідних даних аграрних підприємств (за приведеним зразком) розрахувати показники ефективності виробництва окремих видів продукції скотарства, проаналізувати їх та зробити висновки.

Вихідні дані ДП Дослідне господарство «Іванівка» Борзнянського району Чернігівської області (201_р.)

Показники	Одиниця виміру	Види продукції	
		молоко	м'ясо ВРХ
Вихідні дані:			
Середньорічне поголів'я тварин	голів	650	516
Валове виробництво продукції	ц	16230,5	755,2
Виробничі витрати, всього	тис. грн.	3603,2	148,1
Витрати кормів	ц к.о.	21099,6	8986,9
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год	86,1	42,6
Реалізовано	ц	12659,4	641,9
Виручка від реалізації	тис. грн.	3329,4	95,1
Ефективність виробництва:			
Продуктивність тварин:			
Середньорічний надій на 1 корову	кг		
Середньодобовий приріст	г		
Трудомісткість виробництва 1 ц продукції	л-год		
Витрати кормів на 1 ц продукції	ц к.о.		
Собівартість 1 ц	грн.		
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.		
Прибуток на 1 ц	грн.		
Рівень рентабельності	%		

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Яку роль скотарства у виробництві продуктів харчування і сировини для легкої й харчової промисловості?

2. Охарактеризуйте сучасні тенденції у розвитку галузі скотарства в Україні?
3. За якими показниками визначають економічну ефективність виробництва молока?
4. Що розуміють під структурою стада?
5. Назвіть показники продуктивності ВРХ?
6. Що показує трудомісткість продукції?
7. Чи забезпечує валове виробництво продукції скотарства потреби населення?
8. Як проявлаються інтеграційні процесі в агропромисловому виробництві?
9. Які шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства?

ТЕМА 11. ЕКОНОМІКА СВИНАРСТВА

Ключові терміни: поголів'я свиней, породний склад, продуктивність свиней, якість кормів, окупність кормів,

План лекції:

1. Народногосподарське значення свинарства та стан галузі.
2. Економічна ефективність свинарства.
3. Шляхи підвищення економічної ефективності свинарства.

Зміст основних питань:

1. Народногосподарське значення свинарства та стан галузі

*Значення.*Основною продукцією свинарства є м'ясо і сало. Свинину використовують у свіжому вигляді як висококалорійний продукт харчування населення, а також як сировину для виробництва бекону, шинки, ковбас, сосисок і різних консервів. Шкури, щетину та інші відходи від забою свиней використовують як сировину для легкої промисловості. Вихід м'яса і сала при забої свиней досить високий і становить 70-80% живої маси.

У м'ясному балансі України свинина займає друге місце після яловичини (близько 34%), а у світовому виробництві м'яса частка її становить майже 40%. У більшості країн Європи питома вага свинини досягає 50%, а в Данії, Угорщині та Китаї - 80%, що свідчить про важливу роль свинарства в організації раціонального харчування населення.

Такі біологічні особливості свиней, як *висока плодючість, короткий ембріональний період розвитку, скороспілість, всеїдність, добра окупність кормів*, зумовлюють значні економічні переваги свинарства. Свині здатні народжувати 10-12 поросят за опорос, досягати живої маси 100 кг за шість-сім місяців з витратою на 1 кг приросту до 4 кг корму. Від свиноматки можна одержати за рік 2,0-2,5 т свинини забійною масою до 70% живої маси (ВРХ - до 60%).

Галузь перебуває у кризовій ситуації і зазнала найбільш руйнівних змін. У 1990 р. з розрахунку на одну особу населення в Україні було вироблено свинини 30,4

кг, то в 2006 р. -тільки 11,3 кг, або в 2,7 раза менше. У інших країнах діє інша тенденція: обсяги виробництва м'яса на одну особу за цей період істотно зросли. Найвищого рівня виробництва м'яса на душу населення досягнуто в Данії, Нідерландах, Бельгії, Канаді.

Загалом кризовий стан галузі спричинений низкою чинників: значна частина господарств різко зменшили, а окремі навіть припинили виробництво свинини.

Ведення свинарства в селянських господарствах залишається на примітивному рівні з утриманням переважно 1-2 поросят на відгодівлі. Цей сектор вимогливий до формування ринку молодняку свиней і кормів для завершальної відгодівлі. Перевагою тут є раціональне використання відходів домашнього господарства, зокрема картоплі та інших продуктів харчування.

Виходячи з науково обґрунтованих норм харчування, рівень споживання м'яса на одну особу населення має становити 80 кг, у тому числі 32 кг свинини. *Для цього доцільно утримувати в усіх категоріях господарств 1млн основних і 1,5 млн свиноматок, що перевіряються, одержувати від кожної з них у середньому за рік відповідно 14 та 7 поросят, вирощувати та відгодовувати молодняк до 100-110 кг, одержувати 400-500 г середньодобових приростів.*

Порівняно з іншими галузями у свинарстві краща окупність кормів. При повноцінній і збалансованій годівлі на один кілограм приросту живої маси свиней витрачають 4-5 корм. од., молодняку ВРХ - 8-9 і овець - 8 корм. од.

Розміщення свинарства на території України не має регіональних обмежень і орієнтоване лише на джерела формування кормових ресурсів. Найбільше свиней утримують у господарствах Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Харківської і Черкаської областей. Рівень розвитку свинарства у регіонах характеризується також щільністю поголів'я з розрахунку на 100 га ріллі.

У господарствах України активно займаються поліпшенням породного складу свиней. Нині в Україні займаються розведенням та селекцією 15 порід й спеціалізованих типів свиней різного напряму продуктивності. Серед них є кількісно великі породи (велика біла). Поряд з ними окремі породи, як українська степова ряба, велика чорна та інші, мають поголів'я у кілька разів менше. Це локальні та зникаючі породи, збереженню яких останнім часом приділяють велику увагу.

Напрями спеціалізації свинарства визначаються типом відгодівлі свиней. Основні з них м'ясний, беконний і сальний. У сільськогосподарських підприємствах переважає м'ясний тип відгодівлі, 85% від годівельного поголів'я становлять свині м'ясного напряму.

На м'ясну відгодівлю ставлять молодняк у віці 3-4 міс, а при інтенсивній відгодівлі і раніше. Відгодівля завершується у віці 7-8 міс. при досягненні маси тварин 100-110 кг. При інтенсивній м'ясній відгодівлі за добу одержують 600-700 г приросту живої маси, а витрати корму на 1 кг приросту становлять 4,5-5,5 корм. од.

При беконній відгодівлі використовують молодняк скороспілих порід - великої білої, ландрас, естонської беконної та їхніх помісей. На відгодівлю ставлять молодняк у віці 3 міс. живою масою 25-30 кг. Завершують відгодівлю у віці 6—7 міс. при досягненні живої маси 90-100 кг і товщині шпику не більше 4 см. Для одержання бекону високої якості потрібно здійснити нормовану годівлю молодняку повноцінними раціонами.

На сальну відгодівлю зазвичай ставлять вибракуваних свиноматок і кнурів. Відгодівля триває 100 днів при високих середньодобових приростах (до 800-1000 г). Високого рівня приросту живої маси при сальній відгодівлі можна досягти, використовуючи об'ємисті і порівняно дешеві корми: комбінований силос, коренеплоди, зелені корми, харчові відходи та ін. При відгодівлі свиней до сальних кондицій на 1кг приросту витрачають 7-8 корм. од.

Найбільш інтенсивно та ефективно свинарство розвивається у спеціалізованих господарствах. За характером внутрішньогалузевої спеціалізації свинарські господарства поділяють на племінні і товарні. Племінні свинарські господарства вирощують високоякісних тварин для реалізації їх сільськогосподарським підприємствам на розплід для відновлення і підтримання на відповідному рівні племінних якостей поголів'я свиней.

Товарні свинарські господарства за своєю спеціалізацією поділяють на такі основні типи: репродукторні, які вирощують молодняк свиней до 3-місячного віку для реалізації відгодівельним підприємствам; відгодівельні, які вирощують молодняк, закуплений у господарствах-репродукторах; господарства із закінченим циклом виробництва, де здійснюють відтворення молодняку свиней і його відгодівлю.

В усіх типах господарств спеціалізація на виробництві продукції свинарства зумовлює підвищення економічної ефективності галузі. Однак найпоширенішою формою спеціалізації свинарських господарств є ферми із закінченим циклом виробництва свинини.

У свинарстві значний вплив має спеціалізація і концентрація виробництва, яка сприяє впровадженню індустріальної технології та будівництву великих свинарських комплексів.

У 2008 році із загальної кількості 9,2 тис. сільськогосподарських підприємств утримували свиней лише 3,9 тис. При цьому товарне виробництво (реалізація понад 500 ц) мали 552 підприємства, або лише 13% тих, що реалізували свинину.

Зараз поголів'я свиней у світі становить понад 850 млн. голів, більше половини його зосереджено в Азії. Китай посідає перше місце у світі за кількістю свиней (майже 50% світового виробництва). За обсягом свинарства вирізняються також США (10,3% світового виробництва), Бразилія, ФРН, Данія, Франція, Великобританія, Нідерланди, Угорщина. Нині існує понад 600 порід свиней різних напрямків продуктивності (м'ясні, сальні, беконні, м'ясо-сальні).

Навколо великих міст розміщуються спеціалізовані свинарські господарства і комплекси, що виробляють свинину на індустріальній основі. Важливою базою розвитку свинарства в приміських зонах є харчові відходи. В усіх регіонах України, особливо в зонах Полісся і Карпат, основну частину свиней нині вирощують у господарствах населення.

2. Економічна ефективність свинарства

Свинарство є однією з інтенсивних галузей продуктивного тваринництва.

Економічна ефективність свинарства характеризується системою натуральних і вартісних показників: *продуктивністю тварин - середньодобовим приростом живої маси однієї голови молодняку або свиней на відгодівлі, виходом поросят (у 2-місячному віці) і приростом живої маси з розрахунку на одну основну свиноматку на початок року, тривалістю вирощування і відгодівлі молодняку свиней до певної живої маси; витратою корму на 1 ц приросту живої маси; продуктивністю праці; собівартістю 1 ц приросту і живої маси; середньою ціною реалізації 1 ц живої маси свиней; прибутком з розрахунку на 1 ц живої маси; рівнем рентабельності виробництва свинини.*

Сільськогосподарські підприємства значно відрізняються за рівнем економічної ефективності виробництва свинини. У більшості господарств свинарство ведеться при низькому рівні інтенсивності, а часто й на екстенсивній основі. У результаті продуктивність свиней та ефективність використання кормів залишаються низькими. В сільськогосподарських підприємствах за останні роки середньодобовий приріст молодняку свиней на відгодівлі не перевищував 300 г, на 1 ц приросту живої маси витрачають 8,1 ц корм, од., а на одну основну свиноматку було одержано в середньому понад 13 поросят.

Виробництво свинини в с.г. підприємствах України є низькорентабельним. Собівартість продукції в господарствах досить висока і продовжує зростати. Аналіз структури собівартості 1 ц приросту живої маси свиней у сільськогосподарських підприємствах свідчить, що найбільшу частку становлять витрати на корми (61,0%). Тому основною причиною високого рівня собівартості приросту свиней є значна перевитрата кормів внаслідок неповноцінності кормових раціонів, а також висока трудомісткість продукції через відсутність комплексної механізації на фермах.

На собівартість продукції свинарства вирішальний вплив мають рівень оплати корму і собівартість 1 ц кормових одиниць. Рівень рентабельності свинарства залежить від собівартості живої маси свиней і ціни її реалізації. Ціни диференційовані за якістю продукції, тому вирішальним чинником їхнього підвищення є поліпшення якості відгодівельного поголів'я.

3. Шляхи підвищення економічної ефективності свинарства

Дальше збільшення виробництва продукції свинарства відбуватиметься за рахунок підвищення продуктивності і зростання поголів'я свиней. Головним

напрямом підвищення економічної ефективності свинарства є послідовна інтенсифікація на основі зміцнення кормової бази і забезпечення збалансованої годівлі свиней, удосконалення племінних і продуктивних якостей поголів'я, підвищення рівня використання свиноматок і продуктивності молодняка на відгодівлі, поглиблення спеціалізації і концентрації галузі, впровадження індустріальних технологій і прогресивних форм організації та оплати праці.

У багатьох господарствах продуктивність свиней залишається надзвичайно низькою, строки вирощування молодняка перевищують нормативні в півтора-два рази, внаслідок чого генетичний потенціал тварин використовується лише на 50-60 %. Основною причиною цього є неповноцінна і незбалаисована за вмістом амінокислот, вітамінів і мікроелементів годівля свиней. Тому для підвищення економічної ефективності свинарства в господарствах України необхідне безперебійне постачання свиноферм повноцінними кормами, що забезпечить зростання продуктивності свиней і окупності витрат. При годівлі свиней збалансованими раціонами до 5,0% поживних речовин згодовуваних кормів витрачається на одержання продукції. За цих умов середньодобовий приріст живої маси молодняка може становити 550 г при витратах кормів на 1 ц 4,5-5,0 ц корм. од. (більш як удвічі менше, ніж у середньому в колгоспах і держгоспах).

Рівень годівлі протягом усього періоду вирощування і відгодівлі молодняка свиней має забезпечити запрограмовану продуктивність поголів'я і високу оплату корму. Важливим напрямом підвищення ефективності свинарства є вдосконалення племінних і продуктивних якостей свиней. У більшості господарств України найпродуктивнішими є свині великої білої породи та їх помісі. Значного підвищення продуктивності свинарства досягають на основі промислового схрещування спеціалізованих ліній і порід, що дає змогу використати при розведенні свиней явище гетерозису. В результаті плодючість свиноматок зростає більш як на 10%, підвищується життєдіяльність і прискорюється ріст поросят. У віці до 3 міс. помісні поросята мають живу масу на 15-20 % більшу порівняно з чистопородними при зменшенні витрат корму на 1 кг приросту, на 10 %. У процесі відгодівлі продуктивність помісного молодняка підвищується на 20-30%.

Наявний у господарствах України генофонд основних порід і ліній свиней в змозі забезпечити при інтенсивній відгодівлі по 650-700 г середньодобового приросту живої маси.

Підвищення генетичного і продуктивного потенціалу свиней на основі вдосконалення селекційно-племінної роботи є одним з напрямів інтенсифікації свинарства. Збільшити виробництво свинини і підвищити ефективність галузі можна також за рахунок інтенсивного використання свиноматок. Від кількості і якості поросят, яких одержують від однієї свиноматки, залежать обсяг виробництва свинини і рівень її собівартості. При збалансованій годівлі свиней вихід поросят на одну основну свиноматку в рік може становити не менше 18-

20 гол., що на завершальному етапі виробництва забезпечує вихід 20-22 ц живої маси.

У господарствах України в середньому одержують за рік по півтора опоросу від кожної основної свиноматки. Якщо підвищити інтенсивність використання основних свиноматок до 1,9 опоросу, то це дасть змогу без додаткових витрат на утримання одержати понад 4 млн поросят і відповідно збільшити відгодівельне поголів'я. Отже, підвищення ефективності свинарства передбачає досягнення вищого рівня використання біологічного потенціалу свиней на основі поліпшення репродуктивних здатностей свиноматок і поліпшення відтворення поголів'я молодняка.

Істотним фактором підвищення економічної ефективності свинарства є поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва свинини. Для господарств нашої країни оптимальними є комплексно механізовані свинарські ферми із закінченим циклом виробництва та річним поголів'ям 6 і 12 тис. свиней.

Важливим фактором ефективності індустріальної технології в свинарстві є проведення необхідних ветеринарних (профілактичних і лікувальних) заходів на фермі.

На світовому ринку спостерігається зниження ціни на свиней, що пояснюється високими цінами на корми. Високий рівень цін на корми не дозволяє задовольнити потреби у кормах для наявної кількості свиней, оскільки з'являється потреба у додаткових коштах.

Завдання для практичної роботи:

На основі вихідних даних аграрних підприємств (за приведеним зразком) розрахувати показники ефективності виробництва м’яса свиней, проаналізувати їх та зробити висновки.

Показники	Одиниця виміру	Види продукції
		м'ясо свиней
Вихідні дані:		
Середньорічне поголів’я тварин	голів	
Валове виробництво продукції	ц	
Виробничі витрати, всього	тис. грн.	
Витрати кормів	ц к.о.	
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год	
Реалізовано	ц	
Виручка від реалізації	тис. грн.	
Ефективність виробництва:		
Продуктивність тварин:		
- середньодобовий приріст	г	

Трудомісткість виробництва 1 ц продукції	л-год	
Витрати кормів на 1 ц продукції	ц к.о.	
Собівартість 1 ц	грн.	
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.	
Прибуток на 1 ц	грн.	
Рівень рентабельності	%	

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Яку роль відіграє галузь свинарства у забезпеченні населення продуктами харчування?
2. Яка питома вага м'яса свиней у структурі м'ясного балансу країни?
3. Які тенденції спостерігаються за останні роки у динаміці поголів'я свиней?
4. Чи задовольняються потреби споживачі наявними обсягами виробництва свинини?
5. Як визначається продуктивность свиней?
6. Назвіть показники економічної ефективності свинарства?
7. Що відображає структура собівартості продукції?
8. Які шляхи підвищення економічної ефективності свинарства?

ТЕМА 12. ЕКОНОМІКА ВІВЧАРСТВА

Ключові терміни: поголів'я овець, м'ясна продуктивність, вовняна продуктивність овець, кормомісткість продукції, тонкорунне та грубошерстне вівчарство.

План лекції:

1. Народногосподарське значення та основні напрями розвитку вівчарства.
2. Економічна ефективність вівчарства.
3. Шляхи підвищення економічної ефективності вівчарства.

Зміст основних питань:

1. Народногосподарське значення та основні напрями розвитку вівчарства

Вівчарство - важлива галузь продуктивного тваринництва, яка забезпечує народне господарство такими важливими продуктами, як вовна, овчини, смушки, баранина і молоко. З вовни виробляють тканини, сукна, ковдри, килими, валянки тощо. Попит населення на вовняні вироби постійно зростає.

Баранина високопоживна, відзначається низьким вмістом холестерину порівняно з яловичиною і свининою. У структурі м'ясного балансу України баранина займає всього 1 %.

Овече молоко є повноцінним продуктом харчування. Від однієї вівцематки за лактацію одержують 40-70 кг молока, з якого виготовляють високоякісні тверді сири і бринзу.

З овчин і смушків виготовляють кожухи, шуби, шапки, коміри та ін. Шубні і хутряні овчини, каракульські смушки, а також вироби з них мають великий попит на внутрішньому і міжнародному ринках.

Вівчарство сприяє підвищенню ефективності використання сільськогосподарських угідь, особливо в посушливих степових та гірських районах. Вівці - пасовищні тварини, порівняно невибагливі до умов утримання. Вони можуть досить ефективно використовувати малопродуктивні природні угіддя та найдешевші грубі і соковиті корми. Виробничі витрати на утримання овець порівняно невеликі.

Поголів'я овець, а за рахунок цього й виробництво вовни та баранини у всіх категоріях господарств стрімко зменшилось.

Продуктивність вівчарства залишилась майже без змін. Так, настриг вовни від однієї вівці збільшився з 3,4 до 3,5 кг, або на 2,9%, а середньодобовий приріст однієї голови зріс з 25 г в 1990 році до 26 г в 2006 році. Виробництво баранини (в забійній масі) зменшилось до 15 тис. тонн.

Найбільшу кількість овець (більше половини загального поголів'я) утримують підприємства АР Крим, Херсонської, Запорізької, Одеської, Донецької, Дніпропетровської і Миколаївської областей.

В Україні розводять 14 порід овець, створено відповідну племінну базу вівчарства, яка включає племінні заводи і господарства та племінні ферми. Серед порід овець переважають асканійська тонкорунна, прекос і цигайська. Частка інших порід овець у господарствах не перевищує 1,5-4,5%. При цьому чистопородне поголів'я в загальній кількості овець становить 81%.

В Україні склалися окремі зони спеціалізації вівчарства, де розводять овець за напрямами продуктивності (тонкорунний, напівтонкорунний, напівгрубововний,грубововний).

Зони спеціалізації вівчарства в країні склалися під впливом особливостей природних умов, системи утримання і годівлі та спрямованого відбору і підбору. В усіх природно-економічних зонах України, крім Карпат, вівчарство розвивається кількох напрямах.

2. Економічна ефективність вівчарства

В умовах ринку вівчарство може бути однією з конкурентних галузей тваринництва, оскільки забезпечує одержання різноманітної продукції: вовни, баранини, молока, смушків.

Середньорічні настриги вовни впродовж останніх трьох років у сільськогосподарських підприємствах становлять 2,6 кг на одну вівцю, тоді як у всіх категоріях господарств - 3,5 кг.

Затрати праці з розрахунку на 1 т вовни зменшилися майже вдвічі порівняно з 2000 р. і становлять близько 270 люд.-год. Господарства різних регіонів значно

відрізняються за рівнем продуктивності праці. Найбільш трудомістке виробництво вовни у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області - затрати праці на 1 ц становлять 327,6 люд.-год, а найменш трудомістке — у підприємствах Миколаївської області - 183 люд.-год.

У структурі витрат виробництва 1 ц вовни матеріальні витрати становлять бизько 60 %, у тому числі корми - 40,9 %, витрати на оплату праці - 28,4 %, загальновиробничі та інші витрати - 13,9 %.

Реалізація вовни сільськогосподарськими підприємствами здійснюється за традиційними каналами. Основними є такі канали: комерційним структурам (інші канали) - 47,7%, переробним підприємствам - 43,5%, продаж на ринку, через власні магазини - 5,9%, видано населенню в рахунок оплати праці - 2,9%.

Простежується позитивна динаміка збільшення продажу вовни сільськогосподарськими підприємствами на переробні підприємства.

Низькі закупівельні ціни на вовну стримують розвиток галузі. Вони не забезпечують відшкодування витрат на її виробництво і, що більше, не створюють умов для розширеного відтворювання.

Ціни на вовну, що склалися по всіх каналах реалізації, залежать від її якості

3. Шляхи підвищення економічної ефективності вівчарства

Підвищення економічної ефективності вівчарства передбачає збільшення виробництва продукції на основі зростання поголів’я овець та їхньої вовнової і м'ясної продуктивності. Враховуючи сучасний стан розвитку вівчарства та потребу промисловості у вовновій продукції, основним на перспективу визнають тонкорунне і напівтонкорунне вівчарство, представлене на 35% вівцями асканійської породи (степова зона), на 25% прекосами (лісостепова зона) і на 25% цигайськими вівцями (АР Крим, Одеська і Донецька області).

Важливе значення в зміцненні кормової бази вівчарства має докорінне поліпшення природних кормових угідь і створення культурних пасовищ для овець.

Ефективність вівчарства залежить також від удосконалення наявних порід і типів овець з метою підвищення їхнього продуктивного потенціалу та адаптованості до конкретних умов розведення.

На племзаводах середній настриг вовни від однієї вівці перевищує 6 кг, а на 100 вівцематок одержують не менше 100-110 ягнят до відлучення.

При забезпеченні заготівлі кормів на одну структурну голову не менше 4-5 ц корм. од. можна збільшити виробництво вовни на 20%, а баранини майже вдвічі.

На ефективність вівчарства впливає ліквідація яловості вівцематок та зменшення падежу овець, використання прогресивних форм організації і оплати праці.

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. За якими каналами здійснюється реалізація продукції вівчарства?

2. Які ви знаєте показники економічної ефективності виробництва продукції вівчарства?
3.Як визначається м'ясна та вовняна продуктивність овець?
4. Назвіть показники продуктивності праці в галузі?
5.Що таке кормомісткість продукції?
6. Які ви знаєте особливості визначення собівартості продукції вівчарства?
7. Назвіть шляхи підвищення економічної ефективності вівчарства?

ТЕМА 13. ЕКОНОМІКА ПТАХІВНИЦТВА

Ключові терміни: яйцеве і м'ясне птахівництво, спеціалізоване виробництво, птахофабрики, інтенсивні технології, продуктивність птиці, рентабельність, ціни реалізації

План лекції:
1. Значення галузі птахівництва в Україні.
2. Ефективність виробництва продукції птахівництва.
3. Шляхи підвищення економічної ефективності птахівництва.

Зміст основних питань:

1. Значення галузі птахівництва в Україні

Птахівництво забезпечує населення країни дієтичними висококалорійними продуктами харчування. Основна продукція птахівництва -яйця і м'ясо - за поживністю переважає більшість продуктів харчування. Курячі яйця містять близько 12% повноцінних білків, 12% жирів, вітаміни і мікроелементи. Науково обгрунтована норма споживання яєць - 280 шт. на одну особу в рік. Високими поживними якостями відзначається також м'ясо птиці. У м'ясі курей та індиків міститься до 23% протеїну і 17-24% жиру, у м'ясі качок і гусей - відповідно 23-34% і 16-46%. У процесі переробки птиці одержують пух і перо, що є цінною сировиною для легкої промисловості. Відходи інкубації і забою птиці використовують для виробництва кормового борошна. Крім того, птахівництво дає цінну побічну продукцію - пташиний послід.
Сільськогосподарська птиця відзначається скороспілістю, високою плодючістю, інтенсивним ростом і продуктивністю, що зумовлює добру оплату корму та ефективне використання засобів виробництва. Кури яєчних порід уже в 4,5-5 міс. починають нестись і дають до 350 яєць за рік. Курчата м'ясних порід за 45-50 днів досягають живої маси 1,5-2 кг, каченята за 50-55 днів - 2,0-3,0 кг, а жива маса гуски в 4—5-місячному віці становить 6-8 кг. Птиця характеризується високою забійною масою, вихід м'яса становить у середньому 65%.
Завдяки скороспілості та високій якості продукція птахівництва займає пріоритетне місце серед галузей тваринництва.

Птахівництво інтенсивно розвивається на всій території України. На його розміщення впливають насамперед близькість та концентрація міського населення. Галузь розвивається по шляху створення великих промислових комплексів навколо великих міст і промислових центрів.

Яйця є одним з основних продуктів харчування населення. Споживання яєць на одну особу в 2000 р. становило 166 шт., у 2005 р. -238 шт., а в 2006 р. - 251 шт., що становить 89,6% науково обгрунтованої норми.

Птахівництво в Україні у 1980-1990 рр. розвивалось досить високими темпами. У 1990 р. поголів'я птиці в усіх категоріях господарств становило 246,1 млн голів, серед них 54% - у сільськогосподарських підприємствах. Середня несучість однієї курки-несучки в сільськогосподарських підприємствах збільшилась до 214 штук. У 2000 р. порівняно з 1990 р. поголів'я птиці в усіх категоріях господарств зменшилось у 2 рази, серед них у сільськогосподарських підприємствах - у 2,5 раза. У зв'язку зі стрімким скороченням поголів'я птиці виробництво яєць зменшилось майже в 1,9 раза, а м'яса птиці -у 3,7 раза і становило відповідно 8,8 млрд шт. і 193 тис. т м'яса птиці (в забійній масі).

У 2006 р. поголів'я птиці в усіх категоріях господарств становило 166,5 млн голів, серед них у сільськогосподарських підприємствах -43,3% і в господарствах населення - 56,6%. Середня несучість однієї курки-несучки в сільськогосподарських підприємствах за цей час збільшилась на 27,2% і становила 271 шт. яєць. У зв'язку з ростом поголів'я птиці та її продуктивності виробництво яєць у 2000-2006 рр. збільшилось на 61,4%, а м'яса птиці - у 3 рази. У 2006 р. було вироблено 14,2 млрд шт. яєць і 589 тис. т м'яса птиці, або з розрахунку на одну особу - 304 шт. яєць і 10,6 кг м'яса (в забійній масі).

Збільшення обсягів виробництва м'яса птиці зумовлене насамперед зростанням попиту з боку населення та підприємств харчової промисловості. М'ясо птиці стало замінником для більшості споживачів м'яса, оскільки в останні роки відбулося суттєве скорочення пропозиції яловичини та свинини. Крім того, споживачі надають перевагу дієтичному м'ясу птиці.

У збільшенні виробництва яєць і м'яса птиці великого значення набувають сучасні методи інтенсивного птахівництва на основі спеціалізації і концентрації галузі. Великі спеціалізовані господарства здійснюють виробництво яєць і м'яса птиці на індустріальній основі. Птахофабрики - вузькоспеціалізовані великі підприємства, що працюють переважно на купованих кормах. У результаті вузькогалузевої спеціалізації птахівництво тут повністю відокремилось від кормовиробництва, проте воно залишається незамінним.

З дальшим поглибленням внутрішньогалузевої спеціалізації визначились напрями розвитку птахофабрик: яєчний, м'ясний та племінний. Це є необхідною передумовою впровадження найефективніших засобів виробництва, передової технології і прогресивної організації праці, що сприяє інтенсивному розвитку галузі.

Розвиток спеціалізованих птахівничих господарств зумовив виникнення різних форм виробничого кооперування. Широкого розповсюдження набули племінні господарства, які створюють, удосконалюють і формують батьківські форми високопродуктивних гібридів та ліній птиці, постачають їх спеціалізованим птахівничим господарствам, підвищуючи продуктивність поголів'я. Отже, створюється система великих механізованих птахоферм і птахівничих господарств, які спеціалізуються на виробництві племінної продукції, харчових яєць і м'яса птиці.

За рахунок технологічного переоснащення підприємств, підвищення продуктивності птиці, удосконалення ветеринарного забезпечення і контролю якості продукції, а також виділення бюджетних коштів з метою державної підтримки виробництва продукції птахівництва, великі птахофабрики змогли суттєво наростити виробництво своєї продукції.

2. Ефективність виробництва продукції птахівництва

Птахівництво, що ведеться на індустріальній основі, є найбільш інтенсивною галуззю тваринництва. Воно вимагає високого рівня розвитку матеріально-технічної бази, розведення лінійної гібридної птиці спеціалізованих порід, а також безперебійного і повного задоволення потреб у високоякісних кормах з використанням повноцінних комбікормів та білково-вітамінних добавок, мікроелементів, амінокислот, антибіотиків для всіх видів і статево-вікових груп птиці.

Економічна ефективність виробництва продукції птахівництва характеризується такими показниками: продуктивністю птиці - середньою річною несучістю курок-несучок і середньодобовим приростом живої маси молодняку птиці, затратами праці і кормів на 1000 шт. яєць і на 1 ц приросту, собівартістю 1000 яєць, 1 ц приросту і 1 ц живої маси птиці, ціною реалізації одиниці продукції, рівнем рентабельності її виробництва.

Затрати праці з розрахунку на 1000 штук яєць порівняно з 2000 р. зменшилися майже в 2 рази і становили від 1,6 до 3,8 люд.-год/ тис. штук. Собівартість виробництва 1000 штук зросла порівняно з 2000 р.

У структурі витрат на виробництво яєць на прямі матеріальні витрати припадає 79,5%, у тому числі на корми - 64,4%; витрати на оплату праці - 8,1%; на інші прямі витрати і загаль-новиробничі витрати -12,4%.

Основними каналами реалізації є реалізація на ринку, через власні магазини і ларки (26,4%) та іншими каналами (72,6%), тобто комерційним структурам, підприємствам, які займаються оптовою торгівлею.

Виробництво яєць і м'яса птиці є різними напрямами розвитку птахівництва, які значно відрізняються за рівнем економічної ефективності. Зараз більш економічно вигідним є виробництво м'яса птиці.

Затрати праці на 1 ц приросту живої маси птиці зменшилися у 2,5 раза становлять 10,2 люд.-год. Зниженню затрат праці на одиницю продукції в

птахівництві сприяють індустріальна технологія на основі комплексної механізації і автоматизації та прогресивна організація виробництва. На цій основі закономірно підвищується продуктивність праці, посилюється матеріальна зацікавленість працівників галузі в досягненні високих кінцевих результатів.

Основними каналами реалізації м'яса птиці єреалізація на ринку, через власні магазини і ларки (6,6%), населенню через систему громадського харчування (0,4%) та переробним підприємствам (13,6%). Найбільше реалізується птиці за іншими каналами (79,3%), тобто комерційним структурам, підприємствам, які займаються оптовою та роздрібною торгівлею м'ясом птиці. Рівень рентабельності становить близько 20%. У сільськогосподарських підприємствах на промислову основу переводять також вирощування качок, гусей та індиків.

3. Шляхи підвищення економічної ефективності птахівництва

Одним із напрямів збільшення виробництва і підвищення економічної ефективності птахівництва є дальший розвиток спеціалізації і концентрації та переведення галузі на індустріальну основу.

У промисловому птахівництві використовують здебільшого комбікорми заводського виробництва. Важливим резервом підвищення продуктивності та ефективності птахівництва є годівля птиці повноцінними комбікормами, що виготовлені відповідно до вікових груп і напряму використання поголів'я та містять усі потрібні поживні речовини, мікроелементи й вітаміни. Це має особливо важливе значення для розвитку птахівництва в сільськогосподарських підприємствах, де рівень споживання комбікормів ще не високий.

Для досягнення високої оплати корму продукцією вирішальне значення має стабільна і безперебійна годівля курей-несучок і м'ясних курчат (бройлерів) протягом продуктивного періоду. Застосування сухого типу годівлі повнораціонними комбікормами є важливою умовою зменшення витрат корму на одиницю продукції і основою впровадження індустріальної технології.

Ефективність птахівництва залежить і від розведення лінійної та гібридної птиці, що відзначається високою продуктивністю, кращою оплатою праці і використаних кормів. Індустріальна технологія виробництва продукції птахівництва ставить підвищені вимоги до якості птиці. У селекційно-генетичному центрі виведено високопродуктивні кроси яєчних курей, пристосовані до індустріальної технології, потенціальна несучість яких становить 350-360 яєць за рік. Кури цих кросів характеризуються високим рівнем збереження молодняку і дорослої птиці в інтенсивних умовах утримання.

Наукові дослідження і практика передових птахофабрик свідчать, що при продуктивності курки-несучки 230-250 яєць за рік витрати кормів на 1000 шт. яєць становлять 1,7-2 ц корм, од., а при несучості 180-200 яєць вони збільшуються на 30%.

В Україні виведено високопродуктивні гетерогенні популяції м’ясних курей, які забезпечують скорочення строків вирощування бройлерів і зменшення витрат кормів на 1 ц приросту. Жива маса бройлерів у 49-50-денному віці становить 1,5-2,0 кг, а витрати корму на 1 кг приросту - 2,1-2,3 кг.

Вирощування бройлерів на основі кращих гібридів птиці має стати основним джерелом постачання населення курячим м’ясом, яке має дієтичні властивості. Виробляти його економічно вигідно - показники продуктивності праці і рентабельності виробництва досить високі. Виробництво бройлерів має великі економічні переваги порівняно з одержанням курячого м’яса як додаткової продукції при виробництві яєць.

Економічна ефективність м’ясного птахівництва залежить від забезпечення оптимальних пропорцій у розвитку різних ланок технологічного процесу: репродукції, вирощування молодняку і його переробки. Необхідно забезпечити також високий рівень ветеринарно-санітарного обслуговування з метою запобігання різним захворюванням, що знижують продуктивність птахівництва і завдають значних збитків.

Основою інтенсивного розвитку птахівництва в господарствах є впровадження комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів на птахофермах, що сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції і зростанню рентабельності галузі.

Рівень економічної ефективності птахівництва значною мірою визначається якістю продукції. Необхідно ліквідувати бій і зменшити виробництво дрібних яєць, забезпечити прискорене вирощування і відгодівлю молодняку та своєчасну його реалізацію.

Завдання для практичної роботи:

На основі вихідних даних аграрних підприємств (за приведеним зразком) розрахувати показники економічної ефективності яєць та м’яса птиці, проаналізувати їх та зробити висновки. Визначити ефективність каналів реалізації яєць.

Показники	Одиниця виміру	Види продукції	
		М’ясо курей	Яйця
Вихідні дані:			
Середньорічне поголів’я птиці	голів		
Валове виробництво продукції	ц		
Виробничі витрати, всього	тис. грн.		
Витрати кормів	ц к.о.		
Прямі затрати праці на продукцію, всього	тис. л-год		

Реалізовано	ц		
Виручка від реалізації	тис. грн.		
Ефективність виробництва:			
Продуктивність птиці:			
Середня несучість	шт.		
Середньодобовий приріст	г		
Трудомісткість виробництва 1 ц продукції	л-год		
Витрати кормів на 1 ц продукції	ц к.о.		
Собівартість 1 ц	грн.		
Середня реалізаційна ціна 1 ц	грн.		
Прибуток на 1 ц	грн.		
Рівень рентабельності	%		

Питання для закріплення матеріалу і самостійної роботи:

1. Яке значення галузі птахівництва в Україні?
2. Проаналізуйте динаміку поголів'я птиці, продуктивності, валової і товарної продукції?
3. Які досягнення має галузь птахівництва за роки економічних реформ?
4. Які показники характеризують ефективність виробництва продукції птахівництва?
5. Охарактеризуйте продуктивність праці в галузі.
6. Які шляхи підвищення економічної ефективності птахівництва?
7. Які основні проблеми ринку і реалізації продукції птахівництва?

Література:

Навчально - методичні матеріали з дисципліни

Законодавчі акти:

21. Господарський Кодекс України. -Київ. 2003.
22. Земельний Кодекс України. – К.: 2001.
23. Про зерно та ринок зерна в Україні .Закон України від 04 липня 2002 р. № 37-IV.
24. Податковий кодекс України від 21 квітня 2011 року — Інтернет-ресурс: Сайт Державної податкової адміністрації України, http:// www.sta.gov.ua.

Основна література:

25. В.Г.Андрійчук. Економіка аграрних підприємств. Підручник. КНЕУ.- Київ. 2004.
26. В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. Економіка підприємства. – «Каравела»- Київ. 2008.
27. Економіка сільського господарства. Навчальний посібник. Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та інш.; за ред. Збарського В.К. і В.І. Мацибори. К.: «Каравела». 2012. - 280с.
28. П.П. Руснак та інші. Економіка підприємства.- Біла Церква. -БДАУ, 2003.

Додаткова література:

29. Економіка аграрного підприємства. За ред. С.І.Михайлова. – К.: Укр. Центр дух. Культури, 2004.
30. Гончарова Н.Н. Інноватизація АПК на засадах реконверсійної технології //Формування ринкових відносин в Україні. – 2010.- №2. – с.50-55.
31. Кириленко І.Г. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. - 2009. - №9. – С. 79-84.
32. Кондратюк О.І. Стан і перспективи розвитку зернового під комплексу в умовах глобалізації / О.І. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №6. – С. 37-42.
33. Мельник Ю.Н. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 і шляхи забезпечення інноваційного розвитку // Економіка АПК. – 2009.- №1. – с.3-15.
34. Програма «Зерно України – 2015» [Електронний ресурс] Режим доступу: www.uaan.gov.ua/sites/default/files/zerno.doc. Притула Н.М. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку агропромислового комплексу // Держава та регіони. – 2009. - №3. – с.142-148.
35. Саблук П. Сучасний стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України // Економіка України. – 2008. - №12. с.4-18.
36. Тимошенко М.М. Стан та перспективи торгівлі України зерном на світовому ринку / М.М. Тимошенко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал ЖНАУ Інноваційна економіка. – 2012. - № 32. – С. 298-302.

37. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2011 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. — К.: Держ. ком. статистики України, 2011. – С. 91.
38. Офіційний веб-сайт Держкомстату України - www.ukrstat.gov.ua.
39. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України - www.kmu.gov.ua.
40. Худолій Л.М. Розвиток ринку зерна в Україні / Л.М. Худолій // Економіка АПК.- 1997. - № 9. - С. 59-66.

Фахові періодичні видання:

Агробізнес сьогодні. 2. Актуальні проблеми економіки. 3. Баланс-Агро. 4. Економіка України. 5. Економіка АПК. 6. Праця і зарплата. 7. Фінанси України.

Тести з дисципліни «Економіка сільського господарства»

Діалектичний підхід у вивченні економічних наук означає:
А) Дослідження всіх економічних явищ і процесів у постійному русі, розвитку і взаємозв'язку.
Б) Приведення до узгодженості всіх показників діяльності підприємств.
В) Дослідження всіх економічних явищ і процесів ізольовано одне від одного, статично, без притаманних їм протиріч.
Г) Дослідження всіх економічних явищ і процесів з урахуванням особливостей с. г. виробництва.
Економіка сільського господарства є наукою:
А) Суспільною.
Б) Природничою.
В) Економічною.
Г) Агрономічною.
Логічна схема застосування індуктивного методу дослідження виглядає як:
А) Абстрактне осмислення проблеми, гіпотеза, пошук фактів для підтвердження чи спростування гіпотези, виведення економічних теорій.
Б) Збір, систематизація, аналіз, узагальнення фактів, виведення економічних теорій.
В) Розробка економічної політики, впровадження у відповідні сфери діяльності.
Г) Формування економічних узагальнень, теорій, концепцій, методик і шляхів вирішення економічних проблем.
Економічні показники – це:
А) Явища, процеси, факти і виявлені тенденції та закономірності їх розвитку.
Б) Нормативні витрати матеріальних ресурсів, праці,капіталовкладень.
В) Інформаційні носії певних кількісних та якісних характеристик економічних явищ і процесів.
Г) Категорії, поняття, висновки та рекомендації.
Особливості сільського господарства як галузі народного господарства:
А) Економічний процес виробництва тісно переплітається з природнім процесом.
Б) Земля є основним засобом виробництва.
В) Сезонний характер виробництва.
Г) Всі відповіді вірні.
Підприємства, що забезпечують усі організаційні форми господарювання на селі необхідними для них матеріальними ресурсами - це:
А) Партнери.
Б) Постачальники.
В) Посередники.
Г) Агросервісні підприємства.

Що відноситься до І сфери АПК:
А) Інфраструктура сільськогосподарського виробництва.
Б) Галузі з промислової переробки сільськогосподарської продукції.
В) Сільське господарство.
Г) Галузі, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства.
Основною сферою АПК є:
А) Та, в якій виробляють для сільського господарства засоби виробництва промислового походження.
Б) Яка здійснює промислову переробку сільськогосподарської продукції та сировини.
В) Сільське господарство.
Г) Інфраструктура сільськогосподарського виробництва.
Що відноситься до ІІІ сфери АПК:
А) Інфраструктура сільськогосподарського виробництва.
Б) Галузі з переробки, заготівлі і зберігання сільськогосподарської продукції.
В) Сільське господарство.
Г) Сільське господарство і галузі, що виробляють засоби виробництва.
Назвіть термін, яким визначають сукупність допоміжних галузей, що обслуговують і забезпечують діяльність основних галузей с.г.
А) Спеціалізація.
Б) Концентрація .
В) Інфраструктура.
Г) Всі відповіді правильні.
Існують такі типи господарських товариств:
А) Акціонерні.
Б) Повні.
В) Неповні.
Г) Командитні.
Які є форми власності на землю:
А) Приватна, державна сімейна.
Б) Колективна, державна, приватна.
В) Приватна, державна, комунальна.
Г) Приватна, комунальна, колективна.
Що не є особливістю сільського господарства як галузі:
А) Складовими є живі організми :рослини і тварини.
Б) Головним засобом виробництва є земля.
В) Продукція сільського господарства використовується в подальшому як засоби виробництва.
Г) Використання науково-технічної продукції.
Чи можна стверджувати, що рента це специфічна форма доходу в с.г.
А) Так.
Б) ні.

Рента –це:
А) Плата за землю.
Б) Ціна землі.
В) Податок на землю.
Г) Специфічна форма доходу в сільському господарстві.
До складу ресурсного (виробничого) потенціалу аграрних підприємств в цілому входять такі елементи:
А) Основні виробничі та оборотні засоби.
Б) Земельні, трудові та матеріально-технічні ресурси, що використовуються в процесі виробництва.
В) Ресурси живої та уречевленої праці.
Г) Вартість сільськогосподарської техніки.
Спільний вияв природної та штучної родючості - це родючість:
А) Природна.
Б) Штучна.
В) Економічна.
Г) Абсолютна.
Кількість одержаної продукції в розрахунку на одиницю виробничих витрат – це родючість:
А) Відносна.
Б) Абсолютна.
В) Економічна.
Г) Порівняльна.
Здатність грунту забезпечити рослини поживними речовинами завдяки запасу, створеному внаслідок грунтоутворюючих процесів, - це родючість:
А) Природна.
Б) Штучна.
В) Економічна.
Г) Абсолютна.
Які види земель належать до сільськогосподарських угідь?
А) Землі сільських населених пунктів.
Б) Рілля.
В Сіножаті.
Г) Рекреаційні землі.
Д) Багаторічні насадження.
Що не включається у площу с. г. угідь:
А) Рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні культурні насадження.
Б) Рілля, багаторічні насадження.
В) Площа лісу.
Г) Рілля, сіножаті, пасовища.
Показник землезабезпеченості підприємства характеризує:

А) відношення площі сільськогосподарських угідь до середньорічної чисельності працівників.
Б) Відношенням площі ріллі та багаторічних культурних насаджень до загальної земельної площі.
В) Відношенням площі сільськогосподарських угідь до площі ріллі.
Г) Відношенням площі сільськогосподарських угідь до вартості основних виробничих фондів.

Показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва є:

А) Урожайність, виручка від реалізації продукції, посівна площа, валовий збір.
Б) Затрати праці на 1 ц; собівартість 1 ц; ціна реалізації 1 ц, рівень рентабельності виробництва.
В) Урожайність,затрати праці на 1 ц; посівна площа, собівартість 1 ц.
Г) Собівартість 1 ц продукції, затрати праці на 1 ц, маса прибутку на 1 ц та на 1 га посіву, валовий збір, рівень рентабельності виробництва.

Валове виробництво зерна в Україні:

А) повністю забезпечує потреби населення.
Б) частково забезпечує.
В) не забезпечує.

Валове виробництво зерна в Україні знаходиться за останні 5 років на рівні:

А) 20-30 млн.т.
Б) 30-50 млн.т.
В) 50-60 млн.т.
Г) 60-70 млн.т.

Середня урожайність зернових в Поліській природно-кліматичній зоні складає:
А) 15-20 ц/га. Б) 20-25 ц/га. В) 25-30 ц/га.

Урожайність – це:

А) Відношення валового збору до площі ріллі.
Б) Кількість продукції отриманої з одного га зібраної площі.
В) Продукція зернових культур на 100 га ріллі.
Г) Валовий збір з площі сільськогосподарських угідь.

Затрати праці в людино-годинах на виробництво одного центнера продукції відображає показник, який називається:

А) трудозабезпеченість.
Б) рентабельність виробництва.
В) трудомісткість продукції.
Г) собівартість продукції.

Виберіть показники, що характеризують ефективність виробництва продукції рослинництва:

А) виручка від реалізації продукції.
Б) урожайність окремих с. г. культур.

В) трудомісткість одного центнера продукції.
Г) валовий збір.
Обсяг виробленої і відвантаженої споживачеві продукції характеризує:
А) валову продукцію.
Б) товарну продукцію.
В) реалізовану продукцію.
Г) валовий оборот.
Озиму пшеницю поділяють на класи за критерієм:
А) Вмісту цукру.
Б) Вмісту вітамінів.
В) Вмісту клейковини.
Г) Кольору і блиску.
Продуктивність праці в зерновій галузі характеризують показники:
А) фондомісткість продукції.
Б) трудомісткість 1 центнера продукції.
В) фондовіддача.
Г) трудозабезпеченість.
Фактор який безпосередньо впливає на рівень рентабельності виробництва зерна?
А) Валовий збір зерна.
Б) Затрати праці на 1 ц.
В) Ціна.
Г) Обсяг реалізації зерна.
Обсяги виробництва продукції скотарства на 80 % залежать від:
А) породи худоби. Б) кормової бази. В) оснащеності виробничих приміщень.
Збільшення обсягів виробництва зернових за рахунок розширення посівних площ – це:
А) інтенсивний метод ведення виробництва.
Б) екстенсивний метод ведення виробництва.
Збільшення обсягів виробництва молока за рахунок росту поголів'я худоби – це:
А) інтенсивний метод ведення виробництва.
Б) екстенсивний метод ведення виробництва.
Продуктивність худоби відображають такі показники:
А) приплід від кожної свиноматки.
Б) поголів'я ВРХ.
В) затрати праці на 1 ц продукції.
Г) надої на одну корову.
Інтенсифікація сільського господарства - це:
А) Процес концентрації сукупних затрат уречевленої та живої праці на одній і тій самій земельній площі, а в тваринництві на голову худоби для збільшення виходу продукції і підвищення економічної ефективності її виробництва.

Б) Це диференціальна рента 1 при якій одержують надлишок прибутку за рахунок різниці в родючості ґрунту, або місце розміщення земельних ділянок.
В) Це метод розширеного відтворення за рахунок додаткових вкладень на одиницю земельної площі.
Г) Це збільшення виробництва продукції за рахунок посівних площ або росту поголів'я тварин.

Чому сприяє ріст продуктивності праці?

А) Збільшенню кількості професій.
Б) Підвищенню родючості землі.
В). Зниженню заробітку.
Г) Зниженню собівартості.

Показник, що показує скільки прибутку отримують з кожної гривні затрат виробництва – це:

А) Рівень рентабельності.
Б) Рівень собівартості.
В) Фондовіддача.
Г) Норма прибутку.

Як визначається рівень рентабельності с.г. виробництва?

А) Відношення товарної продукції до загальної суми виробничих витрат, виражене у відсотках.
Б) Відношення валового доходу до загальної суми виробничих витрат, виражене у відсотках.
В) Відношення валової продукції до повної собівартості реалізованої продукції, виражене у відсотках.
Г) Відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції, виражене у відсотках.

Змінні витрати це:

А) Витрати, які залежать від амортизації.
Б) Витрати, які прямо залежать від кількості виробленої продукції.
В) Витрати, які включають плату за кредити, амортизацію.
Г) Витрати, які залежать від кількості працюючих.

Які із названих культур є сировиною для виробництва нових видів палива:

А) Озима пшениця.
Б) Цукрові буряки.
В) Ріпак.
Г) Соняшник.

Підберіть визначення відповідно до термінів:

А) Рівень товарності - 1) процентне відношення виручки від реалізації товарної продукції головних галузей підприємства до суми виручки від всієї товарної продукції підприємства.
Б) Рівень рентабельності - 2) процентне відношення площі орних земель до площі сільськогосподарських угідь.

В) Рівень спеціалізації - 3) процентне відношення обсягів товарної продукції певного виду до обсягів її валового виробництва.
Г) Рівень розораності - 4) процентне відношення величини прибутку, отриманого від реалізації певного виду продукції до повної її собівартості.

Підберіть визначення відповідно до термінів:

А) Чистий доход - 1) новостворена вартість підприємства, що представляє собою різницю між вартістю валової продукції підприємства і вартістю спожитих засобів виробництва (матеріальних витрат і амортизаційних відрахувань).
Б) Чиста продукція - 2) вартість виробленого додаткового продукту, що представляє собою різницю між вартістю валової продукції і затратами на її виробництво.
В) Прибуток - 3) частина вартості додаткового продукту, що представляє собою різницю між виручкою від реалізації продукції та повною її собівартістю.

Підберіть визначення відповідно до термінів:

А) Вартість продукції - 1) грошовий вираз суспільних затрат виробництва і реалізації продукції, що відображаються в процесі її купівлі-продажу.
Б) Собівартість продукції - 2) сукупні суспільні затрати живої і уречевленої праці на виробництво відповідного виду продукції.
В) Ціна продукції - 3) грошовий вираз поточних витрат підприємства на виробництво і реалізацію одиниці певної продукції чи одиницю виконаних робіт.